

**דפוסי השתלבות החרדים בשוק העבודה:
ניתוח פנים-חרדי והשוואה רב-מגזרית**

איתן רגב

מתוך "דוח מצב המדינה 2017"

ירושלים, טבת תשע"ח, דצמבר 2017

מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל

מרכז טאוב נוסד ב-1982 ביוזמתם של הרברט מ' סינגר, הנרי טאוב וארגון הג'וינט האמריקאי. המרכז ממומן באמצעות קרן צמיתה שהוקמה על ידי קרן הנרי ומרלין טאוב, קרן הרברט ונל סינגר, ג'ין וג'ון קולמן, קרן משפחת קולקר-סקסון-הלוק, קרן משפחת מילטון א' ורוזלין ז' וולף וארגון הג'וינט האמריקאי.

מרכז טאוב מעמיד בפני מקבלי ההחלטות המובילים בארץ ובפני הציבור הרחב תמונה כוללת, המשלבת בין הממדים החברתיים והכלכליים בהתוויית המדיניות הציבורית. הצוות המקצועי של המרכז וצוותי המדיניות הבין-תחומיים, הכוללים חוקרים בולטים בתחומם באקדמיה ומומחים מובילים בתחומי המדיניות, עורכים מחקרים ומעלים חלופות למדיניות בנושאים חברתיים-כלכליים מרכזיים העומדים על סדר היום במדינה. המרכז מציג ניתוחים אסטרטגיים לטווח ארוך והערכות של חלופות למדיניות בפני הציבור ובפני מקבלי ההחלטות על ידי כתבות בתקשורת, תוכנית פרסומים פעילה, כנסים ופעילויות אחרות בישראל ובח"ל.

פרסום זה, ככל פרסומי המרכז, הוא על דעתם ואחריותם של מחבריו בלבד. אין בו כדי לחייב את המרכז, את חבר הנאמנים שלו, את עובדיו האחרים ואת התומכים בפעולותיו.

כתובת המרכז: רחוב האר"י 15, ירושלים

טלפון: 02-567-1818

פקס: 02-567-1919

דואר אלקטרוני: info@taubcenter.org.il

אתר אינטרנט: www.taubcenter.org.il

דפוסי השתלבות החרדים בשוק העבודה: ניתוח פנים-חרדי והשוואה רב-מגזרית

איתן רגב*

תקציר

פרק זה עוסק בהשתלבותם של צעירים חרדים בשוק העבודה, בהשוואה למגזרים אחרים, ובוחן כיצד אפשרויות התעסוקה וההשתכרות שלהם קשורות לגורמים כמו רמת ההשכלה, תחום הלימודים, ענף התעסוקה ומקום המגורים. חלקו הראשון של הפרק מתמקד במגמות העדכניות בתעסוקת צעירים חרדים. בשנים האחרונות חלה עלייה מרשימה בשיעורי התעסוקה של חרדיות וחרדים צעירים, והיא הגבוהה ביותר מבין כלל המגזרים. העלייה בתעסוקה חלה בכל אחד מהזרמים החרדיים, והעלייה המרשימה ביותר נרשמה בזרם החסידי. בשונה מן המגזר הכללי, אצל הגברים החרדים נרשמו שיעורי תעסוקה גבוהים יחסית בפריפריה ושיעורים נמוכים באזור המרכז. ייתכן שאחת הסיבות לכך היא עליית מחירי הדירה, אשר מאלצת זוגות חרדיים לחפש פתרונות דיור ופרנסה בפריפריה ובאזור יהודה ושומרון. הסבר אפשרי נוסף הוא הפיזור הגיאוגרפי של הזרמים השונים. עם זאת, שיעורי התעסוקה של צעירים חרדים המתגוררים בערים חרדיות הומוגניות (דוגמת ביתר עילית ומודיעין עילית) נמוכים משמעותית מאשר בערים מעורבות – גם כאשר בערים המעורבות מדובר בקהילות חרדיות סגורות יחסית.

חלקו השני של הפרק משווה בין ארבע קבוצות אוכלוסייה (חרדים, דתיים, חילונים וערבים), ובוחן את הקשר בין ההשכלה ומשתני רקע נוספים לאפשרויות התעסוקה וההשתכרות. מהנתונים עולה כי שיעורי התעסוקה של סטודנטים חרדים דומים מאוד לאלו של חרדים בעלי תואר. הדבר עשוי להעיד שעבור גברים חרדים ההחלטה לצאת ללימוד (המתבטאת גם בפנייה ללימודים אקדמיים) חשובה לא פחות מהתואר עצמו בהקשר זה. לעומת זאת, בקרב נשים ערביות ניכר פער גדול בין שיעורי התעסוקה של בוגרות התארים לאלו של הסטודנטיות – משמע שעבורן התואר משפר משמעותית את סיכויי התעסוקה. כמו כן, נראה כי בתחומי לימוד מסוימים (כגון ניהול) מוצאים הבוגרים החרדים תעסוקה בקלות יחסית, ובתחומים אחרים (כגון משפטים) הם מתקשים בכך. בקרב ערבים השפעתה של הכנסת ההורים על הסיכוי לרכוש תעודת בגרות (אשר מגדילה מאוד את הסיכוי לרכישת השכלה אקדמית) גבוהה פי ארבעה מן ההשפעה בקרב יהודים. בכל המגזרים יש להכנסתם של ההורים השפעה חיובית גדולה על הכנסתם החזויה של ילדיהם, וגם ליבשת המוצא של ההורים יש השפעה מובהקת: כאשר עורכים בקרה על הכנסתם והשכלתם של ההורים (ובפרט השכלת האם), מתקבל כי דווקא נשים שאביהן נולד בצפון אפריקה צפויות להרוויח יותר מנשים שאביהן נולד בארץ.

* ד"ר איתן רגב, חוקר בכיר במרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. תודתי נתונה לרביד עומסי על תובנותיו והערותיו החשובות.

מבוא

בשנים האחרונות ניצבת סוגיית השתלבותם של חרדים בשוק העבודה במקום מרכזי בשיח הכלכלי בישראל. בעבר התמקד הדיון בעיקר בהעלאת שיעורי התעסוקה במגזר זה, ואילו כיום מודגשים יותר היבטים של תעסוקה איכותית, מיטוב ההון האנושי ושיפור כושר ההשתכרות. לאור הזינוק שחל בשנים האחרונות בשיעור האקדמאים החרדים (מלאך, כהנר ורגב, 2016; רגב, 2016), פרק זה מבקש לבחון ביתר פירוט את דפוסי השתלבותם בשוק העבודה לאחר השלמת התואר, על היבטיהם השונים: גובה השכר והתשואה להשכלה הגבוהה; מידת ההתאמה של תחום הלימודים לצורכי שוק העבודה; הבדלים בין דפוסי התעסוקה של גברים ונשים, בהשוואה בין הזרמים החרדיים השונים; והקשר בין המיקום הגיאוגרפי ובין אפשרויות התעסוקה והשכר. בהקשר זה עוסק הפרק גם בדפוסי ההגירה הפנימית של החרדים ובתפרוסת הגיאוגרפית של הזרמים השונים. חלקו הראשון של הפרק מתמקד בעיקר במגמות השתלבות החרדים בשוק העבודה ובפזורים הגיאוגרפי, ואילו חלקו השני חוקר אוכלוסייה רחבה יותר ובוחר כיצד מושפעים סיכויי התעסוקה וכושר ההשתכרות של צעירים וצעירות ממגזרים שונים (חרדים, דתיים, חילונים וערבים) מגורמים שונים, כגון סוג ורמת ההשכלה, תחום הלימודים, הרקע החברתי-כלכלי וארץ המוצא של ההורים. בתוך כך עוסק חלק זה בסוגיות כמו פערי שכר עדתיים, ניידות חברתית ופערים בין-מגזריים בחינוך.

נתונים

המחקר מתבסס על בסיסי נתונים מינהליים של כמה גופים ציבוריים אשר הוצלבו זה עם זה. נתוני התעסוקה והשכר מגיעים מקובצי רשות המיסים; נתונים על סטטוס אקדמי מגיעים מקובצי המוסדות האקדמיים והמועצה להשכלה גבוהה; והפילוח המגזרי (ופילוחים נוספים) מתאפשרים בזכות נתוני משרד החינוך על מוסדות החינוך התיכוניים שבהם למדו הנחקרים בעבר.¹ הנתונים המלאים זמינים עבור אוכלוסייה צעירה יחסית (ילידי 1977 ומעלה), ולפיכך הניתוח מוגבל לשכבת הגיל הזו. עם זאת, מגמת האקדמיזציה במגזר החרדי היא תופעה חדשה יחסית, ולכן חלק ניכר מן האקדמאים החרדים נמצאים עדיין בקבוצת הגיל הרלוונטית למחקר.

ההתחקרות אחר שלבים שונים במסלול חייהם של צעירים ישראלים (חרדים ולא חרדים) מאפשרת לבחון כיצד מושפעים אפשרויות התעסוקה וכושר ההשתכרות שלהם מן הכיוון המקצועי שבחרו, מן ההשכלה וההכשרה שרכשו ומן הרקע התרבותי, החברתי-כלכלי והגיאוגרפי שלהם.²

זרמים חרדיים. כדי להבין לעומק את שוק העבודה החרדי יש להביא בחשבון את ההבדלים בין הזרמים החרדיים השונים. לשם כך חשוב להבין מה גודלו היחסי של כל זרם בסך האוכלוסייה החרדית. כפי שיוסבר בהמשך, משימה זו היא מעט מורכבת, מפני

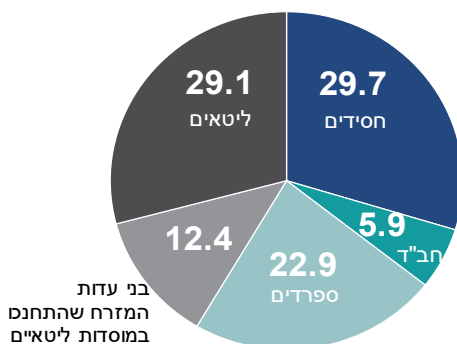
1 לפירוט מלא של בסיסי הנתונים אשר שימשו למחקר זה ראו גם רגב (2016, עמ' 188).

2 נתוני התעסוקה מבוססים על קובצי רשות המיסים, ולכן אינם כוללים הכנסות שחורות – שאינן מדווחות ולא משולם בעבורן מס. כמו כן, אנשי קבע בצה"ל נספרים כבלתי מועסקים בנתוני רשות המיסים, ולכן שיעורי התעסוקה המחושבים באמצעותם נמוכים במקצת מהשיעורים בפועל, ביחוד בקרב יהודים לא-חרדים.

שקשה למצוא משתנה מפריד שמאפשר לקבוע בוודאות את שיוכו של כל פרט חרדי. בהמשך לשיטה שננקטה אצל רגב (2016), זיהוי הזרמים נעשה על פי שיוך מוסד הלימודים שבו התחנכו הצעירים החרדים בנעוריהם (כיתות ח'–י"ב).³ במחקר הנוכחי נבדקו גם ארצות המוצא של ההורים, מפני שבמוסדות החינוך הליטאיים לומדים גם מספר לא מבוטל של יוצאי עדות המזרח.

תרשים 1 מציג את התפלגותה של האוכלוסייה החרדית לפי זרמים עיקריים.⁴ 29.7 אחוזים מן הצעירים החרדים התחנכו במוסדות חסידיים; 22.9 אחוז התחנכו במוסדות ספרדיים; ו-5.9 אחוז התחנכו במוסדות של חב"ד. 41.5 אחוזים התחנכו במוסדות של חב"ד. 41.5 אחוזים מן הצעירים החרדים התחנכו בנעוריהם במוסדות חינוך המשתייכים לזרם הליטאי, אך כמעט שליש מתוכם הם יוצאי עדות המזרח.⁵

תרשים 1. התפלגות האוכלוסייה החרדית לפי זרמים עיקריים, 2014

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

1. השתלבות חרדים בשוק העבודה: מגמות מרכזיות

בשנים האחרונות נרשמה עלייה מרשימה בשיעורי התעסוקה בישראל, ובפרט במגזר החרדי, אך מכיוון שסקרים ומדגמים שונים מסתמכים על שיטות זיהוי שונות, קיים עדיין ויכוח לגבי המספרים המדויקים. הנתונים הרשמיים של רשות המיסים, ששימשו במחקר זה, מאפשרים לזהות את המגמות באופן מדויק ביותר מכיוון שהם אינם מבוססים על מדגם, אלא על האוכלוסייה כולה. עם זאת, כאמור נתונים אלו מתייחסים רק לילידי 1977 והלאה, לכן המגמות בתעסוקה נבחנו רק עבור תקופה קצרה אך חשובה (2008–2013).⁶

3 במקרים המעטים שבהם תלמידים עברו בין מוסדות המזוהים עם שני זרמים שונים במהלך לימודיהם, שויכו התלמידים לזרם שלמדו בו זמן רב יותר (במצטבר).

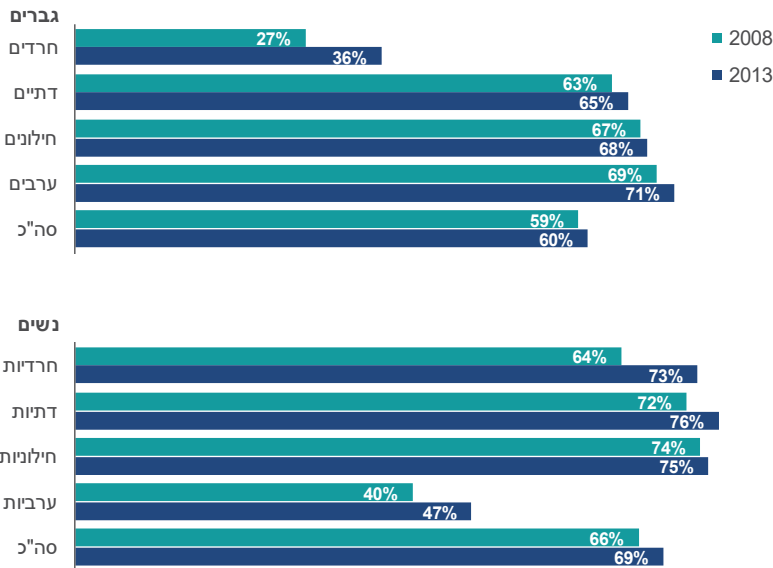
4 הפילוח בוצע לפי מוסדות לימוד לבנים בלבד, מכיוון שאצל הבנות יש גם מוסדות לימוד מעורבים לליטאיות ולחסידיות, והדבר עלול היה להוביל לפילוח שגוי של זרמים אלו. כמו כן, מרבית בנות חב"ד אינן לומדות במוסדות בפקוח חרדי, ולכן הפילוח לפי מוסדות לימוד לבנות היה מניב ייצוג חסר משמעותי לזרם חב"ד.

5 מראיונות שנערכו עם צעירים חרדים יוצאי עדות המזרח אשר התחנכו במוסדות ליטאיים עולה כי מרביתם מגדירים עצמם כחרדים ספרדיים, אך הם גם אימצו נוהגים ליטאיים מסוימים. נראה כי בתוך קבוצה זו קיימת קשת רחבה, ומחקר זה אינו מתיימר לקבוע מי מהם הוא ליטאי ומי ספרדי.

6 בהתחשב בשנתוני הלידה שנכללים במחקר, שנת 2008 היא השנה הראשונה שעבורה יש נתונים על שנתון מלא של צעירים שמלאו להם 30.

כ-64 אחוז מהצעירות החרדיות ו-27 אחוז מהצעירים החרדים בגילי 30–23 הועסקו לפחות חודש אחד ב-2008 – ובחמש השנים הבאות חלה עלייה של 9 נקודות אחוז אצל שני המינים (תרשים 2). במגזרים אחרים העלייה בשיעורי התעסוקה של הגברים הייתה צנועה יחסית (2–1 אחוזים). אצל הנשים, לעומת זאת, חלה עלייה של 7 נקודות אחוז גם בשיעורי התעסוקה של ערביות צעירות, ו-4 נקודות אחוז אצל נשים דתיות. העלייה החדה יחסית בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים צעירים, שהתרחשה בד בבד עם הזינוק בשיעור החרדים הלומדים לתואר אקדמי, מעידה על המציאות הכלכלית החדשה הפוקדת את המגזר, ומאלצת חרדים רבים (בפרט צעירים) לנסות להגדיל את מקורות הפרנסה שלהם. מציאות זו מודגמת אצל רגב (2014), המראה כי בין 2003 ל-2012 היה זינוק חד בגובה ובהיקף ההלוואות לדיור של משקי בית חרדיים ובשיעורי המינוף שלהם. כמו כן, בשקלול ההוצאות על רכישת דירות נרשם פער חודשי של כ-3,200 שקלים בין הוצאותיו של משק בית חרדי ממוצע להכנסותיו הכספיות המדווחות. ממצאים אלו שיקפו את ההירדררות הכלכלית שחווה הדור החרדי הצעיר עקב הידלדלות מקורות הכנסה שהיו זמינים בעבר ובהם קצבאות ילדים, אשר קוצצו משמעותית ב-2003; תרומות מחו"ל, שלא גדלו בקצב דומה לקצב גידול האוכלוסייה; וסיוע מההורים, שהתמעט בהשוואה לדור הקודם נוכח הצניחה בשיעורי התעסוקה בשלושת העשורים הקודמים.

תרשים 2. שיעורי תעסוקה בקרב גילאי 30–23, לפי מגזר

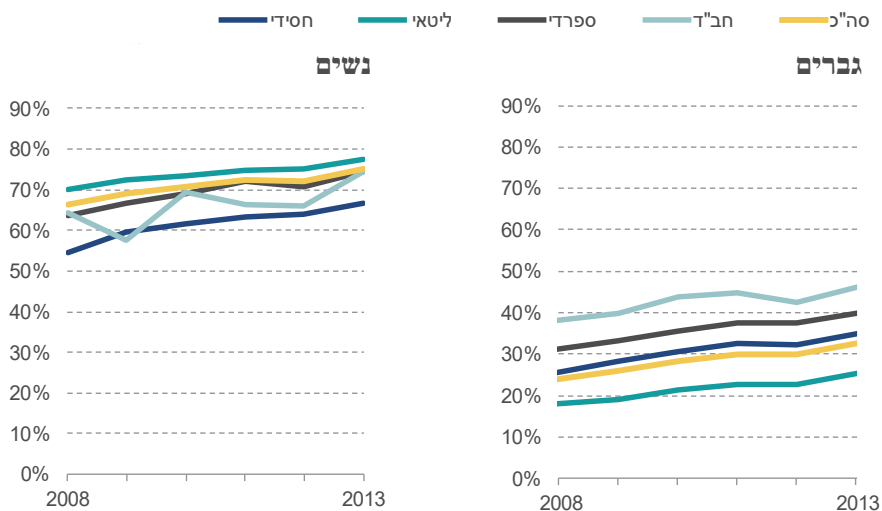

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

אך האם מגמות אלו מלמדות על המתרחש בכלל המגזר, או שמא מדובר בתופעת שוליים? טענה רווחת היא שהגידול בשיעורי התעסוקה במגזר החרדי נובע בעיקרו מעלייה בהיקפי התעסוקה של אוכלוסיות מעטפת, ואינו משקף את המגמות בקרב הגרעין החרדי. אולם בחינה של המגמות לפי זרמים חרדיים מגלה כי העלייה הניכרת בשיעורי

התעסוקה היא גם מנת חלקם של הזרמים המרכזיים, בקרב נשים וגברים כאחד (תרשים 3). בין 2008 ל-2013 עלו שיעורי התעסוקה של חרדים ליטאים צעירים מ-18 ל-25 אחוזים. אצל החסידיים נרשמה עלייה גדולה אף יותר, מ-26 ל-35 אחוזים. אצל הספרדיים עלו שיעורי התעסוקה מ-31 ל-40 אחוזים, ואצל חב"דניקים – מ-38 ל-46 אחוזים. בקרב נשים חרדיות מכל הזרמים ניכרת עלייה מרשימה עוד יותר בשיעורי התעסוקה. אצל הליטאיות עלו שיעורי התעסוקה מ-70 ל-77 אחוזים; אצל הספרדיות ואצל חב"דניקות נרשמה עלייה זהה: מ-64 ל-74 אחוזים; ואצל נשים מהזרם החסידי נרשמה העלייה הגדולה ביותר בשיעורי התעסוקה (במונחים יחסיים ואבסולוטיים כאחד): מ-54 ל-67 אחוזים.

תרשים 3. שיעורי תעסוקה של חרדים לפי זרם, גילאי 23–30

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

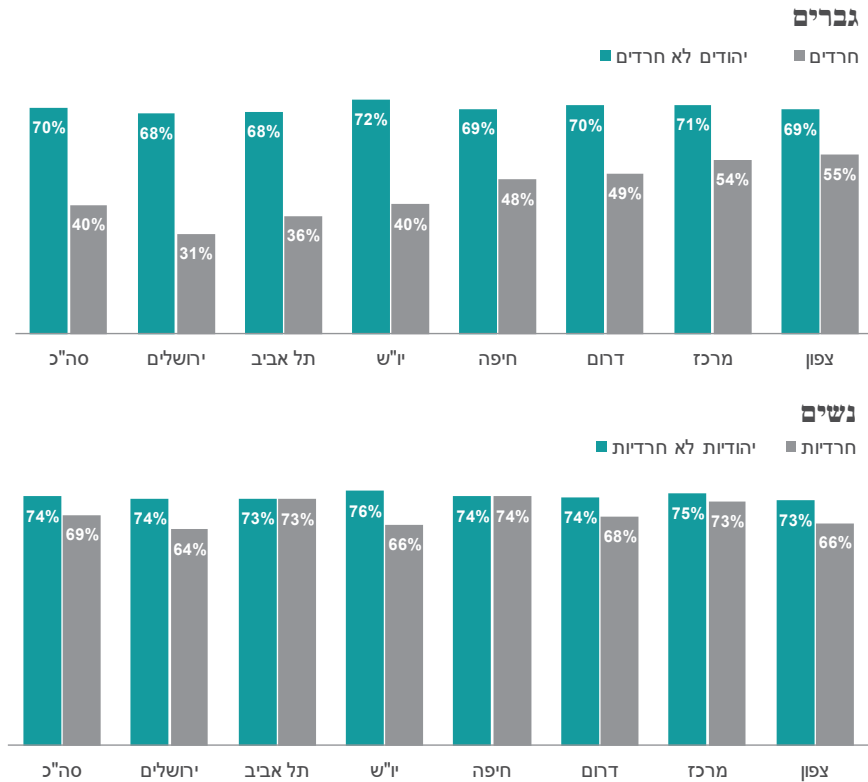
תעסוקה לפי מחוז מגורים

כדי לאפיין את דפוסי ההשתתפות בכוח העבודה בקרב צעירים חרדים ברחבי הארץ, חושבו שיעורי התעסוקה שלהם לפי כמה רמות של חלוקה גיאוגרפית. תרשים 4 מציג את שיעורי התעסוקה של צעירות וצעירים במחוזות השונים. כפי שניתן לראות, יש פערים משמעותיים בין שיעורי התעסוקה במחוזות השונים – בייחוד בקרב הגברים החרדים (בשונה מיהודים לא-חרדים). במחוז תל אביב⁷ ובמחוז ירושלים עומדים שיעורי התעסוקה

7 מחוז תל אביב כולל גם את בני ברק.

של גברים חרדים צעירים על 36 אחוזים ו-31 אחוזים בלבד, בהתאמה. לעומת זאת, במחוז הדרום כ-49 אחוזים מהגברים החרדים הצעירים מועסקים, ובמחוז הצפון – 55 אחוזים.

תרשים 4. שיעורי תעסוקה, 2013 לפי מגזר ומחוז מגורים, גילאי 25–35

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

אמנם תמהיל הזרמים החרדיים משתנה בין מחוז למחוז, כפי שיוצג בהמשך, אך זוהי אינה הסיבה היחידה להבדלים אלו – גם לכוחות הכלכליים המניעים את ההגירה הפנימית של החברה החרדית יש כנראה חלק בכך. כידוע, בני ברק וירושלים הן המרכזים הישנים של החברה החרדית בישראל, ובהן נשמר באדיקות הרבה ביותר מודל חברת הלומדים. אך עבור צעירים חרדים רבים המציאות הכלכלית החדשה ועליית מחירי הדירה כנראה אינם מאפשרים להמשיך להתגורר במרכזים הישנים, והם נאלצים לחפש פתרונות דירה ופרנסה בפריפריה ובאזור יהודה ושומרון. כלומר, סביר כי הרקע הכלכלי של החרדים הצעירים המהגרים לפריפריה הוא כנראה פחות טוב (במוצק) מזה של אלו הנשארים

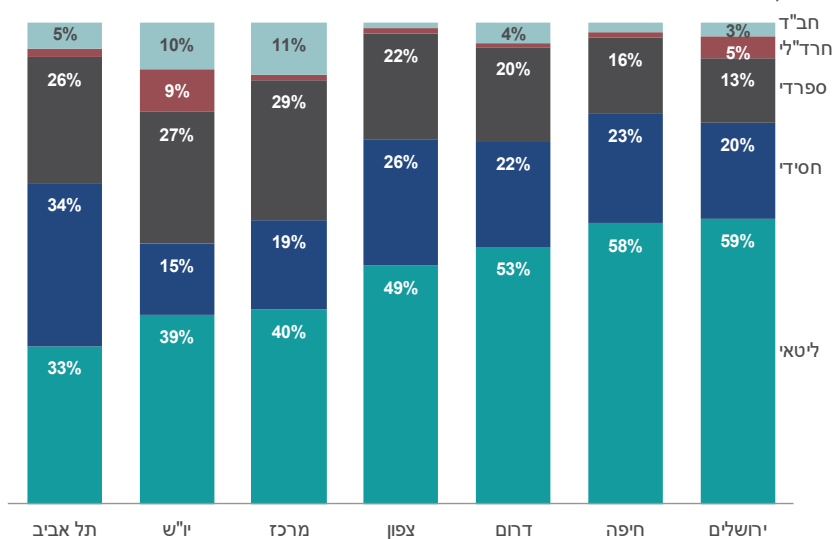
במרכזים הישנים, והצורך להגדיל את מקורות הפרנסה של המשפחה דוחף אותם אל שוק העבודה. אם אכן כך הדבר, זוהי אחת הסיבות לכך ששיעורי התעסוקה של הגברים החרדים בפריפריה גבוהים יותר.⁸

עדות תומכת לכך היא התפלגותם של הזרמים במחוזות אלו (תרשים 5). בהסתמך על ההתפלגות לבדה ניתן היה לצפות לשיעורי תעסוקה נמוכים יותר במחוז הדרום והצפון, מפני שבמחוזות אלו אחוז הגברים הליטאים, המאופיינים בשיעורי התעסוקה הנמוכים ביותר (בממוצע ארצי), גבוה במיוחד: 49.5 אחוזים במחוז הצפון ו-53.4 אחוזים במחוז הדרום, לעומת 32.8 אחוזים בלבד במחוז תל אביב. אך בפועל ההיפך הוא הנכון – ומכאן משתמע כי הליטאים המתגוררים בפריפריה עובדים יותר מהליטאים המתגוררים במחוז תל אביב, אף על פי שבפריפריה יש בדרך כלל פחות אפשרויות תעסוקה.

אצל הנשים החרדיות ההבדלים בין המחוזות קטנים יותר, והדפוסים דומים יותר לאלו של המגזר הכללי. שיעורי התעסוקה הגבוהים ביותר נרשמו במחוזות המאופיינים באפשרויות תעסוקה רבות יותר: מרכז, תל אביב וחיפה. שיעורים מעט נמוכים יותר נרשמו בירושלים, ביהודה ושומרון ובמחוזות הפריפריה.

תרשים 5. התפלגות האוכלוסייה החרדית בכל מחוז, 2014

לפי זרם, גילאי 20–35

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס. קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

8 סביר להניח כי בד בבד מתקיימים תהליכים מתמשכים של התמיינות גיאוגרפית הנובעת מבחירה עצמית של מקום המגורים משיקולים אידיאולוגיים; הגברים האדוקים יותר (המתאפיינים בשיעורי תעסוקה נמוכים יותר) ישאפו להישאר קרובים לערי הגרעין (ירושלים ובני ברק), גם במחיר של דירה קטנה יותר ויקרה יותר. בקרב האדוקים פחות תהיה נכונות גבוהה יותר להתגורר בפריפריה או ביהודה ושומרון – שם היצע גדול יותר והדירות זולות יותר. עם זאת, אין ספק כי הלחצים הכלכליים משפיעים גם על הצעירים האדוקים יותר, ולא לכולם עומדת האפשרות להישאר בקרבת ערי הגרעין.

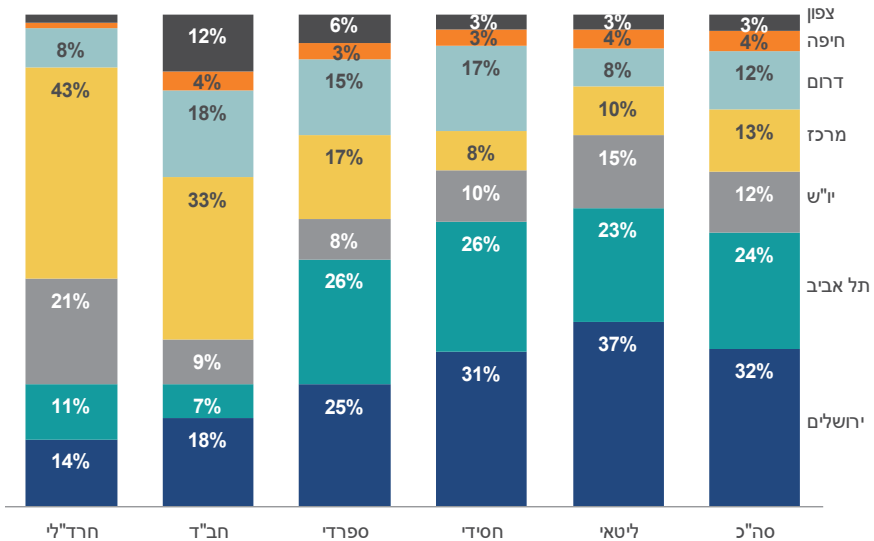
פיזור גיאוגרפי של הזרמים החרדיים

הלוקה למחוזות

כאמור, יש הבדלים גדולים בין שיעורי התעסוקה של חרדים צעירים במחוזות השונים בארץ (בייחוד אצל הגברים), ולפריסה הגיאוגרפית של הזרמים השונים יש חלק לא מבוטל בכך. הנתונים המוצגים בתרשים 6 מספקים תובנות חשובות בהקשר זה. כמעט 40 אחוזים מן הצעירים בני הזרם הליטאי מתגוררים במחוז ירושלים. כאמור, שיעורי התעסוקה של הצעירים הליטאים הם הנמוכים ביותר מבין כל הזרמים, ולכן הריכוז הגבוה שלהם במחוז ירושלים תורם לכך ששיעורי התעסוקה במחוז זה נמוכים במיוחד. לעומת זאת, שיעורי התעסוקה של הצעירים מזרם חב"ד הם הגבוהים ביותר, והעובדה שכשליש מהם מתגוררים במחוז המרכז (יותר מעשירית מסך החרדים במחוז זה) תורמת לשיעורי התעסוקה הגבוהים יחסית של הגברים החרדים במחוז.

עוד נתון שתורם לשיעורי התעסוקה הגבוהים של גברים חרדים במרכז הוא שבמחוז זה מתגוררים צעירים רבים שלמדו בתיכון בפיקוח חרדי, אך משתייכים בפועל למגזר הדתי-לאומי (כפי שהוסבר אצל רגב, 2016) – קבוצה ששיעורי התעסוקה בה גבוהים בהרבה מאשר בקרב חרדים.

תרשים 6. התפלגות המגורים של חרדים לפי מחוז, 2014
לפי זרם, גילאי 20-35

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

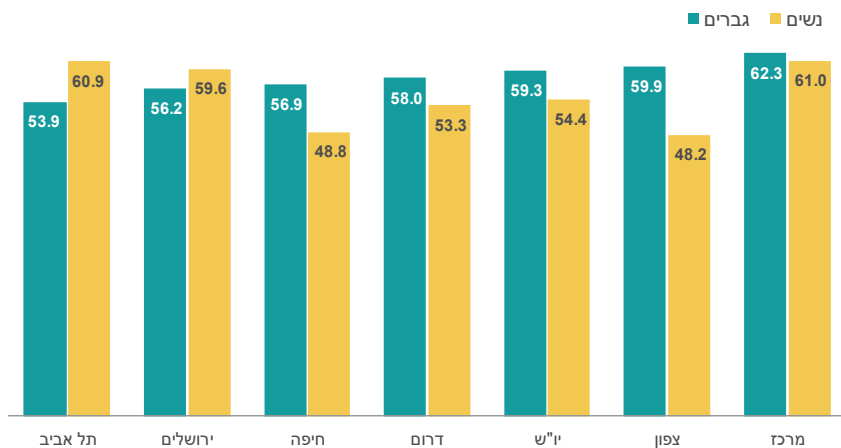
כפי שניכר בתרשים 3 לעיל, בכל המחוזות שיעורי התעסוקה של נשים חרדיות גבוהים משמעותית מאלו של הגברים. עם זאת, כאשר בוחנים את הכנסותיהם של המועסקים

בלבד, מתברר כי ברוב המחוזות הכנסתם השנתית הממוצעת של הגברים גבוהה מזו של הנשים (תרשים 7). למעשה, רק במחוז ירושלים ובמחוז תל אביב גבוהה הכנסתן השנתית הממוצעת של הנשים החרדיות המועסקות מזו של הגברים החרדים המועסקים. העובדה שמועסקים חרדים מרוויחים יותר ממועסקות חרדיות נובעת בחלקה מהטיית בחירה. גברים חרדים בוחרים להיכנס לשוק העבודה בשכר סף גבוה יותר מנשים, מכיוון שתפקיד המפרנס העיקרי נופל בדרך כלל על כתפיהן של הנשים. לעומת זאת, הנשים החרדיות אינן יכולות להישאר מחוץ לשוק העבודה גם כאשר השכר המוצע הוא נמוך, ולכן הכנסותיהן הממוצעות נמוכות מאלו של המועסקים החרדים.⁹

כאמור, יוצאי דופן בהקשר זה הם מחוזות ירושלים ותל אביב, שבהם המועסקות החרדיות משתכרות סכום גבוה יותר מהמועסקים החרדים. הדבר נובע בעיקר מכך שבמחוזות אלו מתגוררת אוכלוסיית הגרעין החרדי (ירושלים ובני ברק), המאופיינת (בהכללה גסה) באורח חיים אדוק יותר בהשוואה למחוזות האחרים. עקב כך, היקפי המשרה של הגברים החרדים המועסקים במחוזות אלו נמוכים משמעותית מאלו של הנשים – ולכן הכנסותיהן השנתיות של נשים חרדיות מועסקות גבוהות משל הגברים.¹⁰

תרשים 7. הכנסה שנתית ממוצעת בקרב מועסקים חרדים, 2013

באלפי שקלים, לפי מגדר ומחוז מגורים, גילאי 25-35

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

9 בהקשר זה יש לציין כי מספר חודשי העבודה הממוצע של נשים וגברים חרדים מועסקים דומה ועומד על כ-10 חודשים בשנה (מלאך, כהנר ורגב, 2016).

10 רגב (2013) מראה כי בקרב המועסקים במשרה מלאה שכרם של גברים חרדים בבני ברק ובירושלים גבוה מזה של הנשים. מכך ניתן להסיק כי הפער לטובת הנשים בהכנסות השנתיות נובע מהבדלים בהיקפי המשרה וברצף התעסוקתי לאורך השנה.

הגירה פנימית

לוח 1 מציג מטריצת מעברים בין מחוזות בקרב צעירים חרדים בגילי 17-35 (בשנת 2015). הלוח משווה את המחוז שבו התגוררו הצעירים החרדים בגיל 14 למחוז שהתגוררו בו בגיל 25. עבור צעירים שטרם מלאו להם 25 בשנת 2015 נרשם המחוז שהתגוררו בו בשנה זו. כל עמודה מייצגת את מחוז המגורים בגיל 25 וכל שורה מייצגת את מחוז המגורים בגיל 14. כך, מציגה כל משבצת איזה אחוז מהחרדים המתגוררים במחוז x בגיל 25 התגוררו במחוז y בגיל 14 – כלומר איזה אחוז מאוכלוסיית מחוז מסוים היגרה אליו ממחוז אחר. המספרים האדומים באלכסון מייצגים את אחוז התושבים בכל מחוז שלא היגרו אליו בבגרותם, אלא התגוררו בו גם בגיל 14.

ניתן לראות כי אזור יהודה ושומרון מתאפיין בהגירה חיובית גבוהה במיוחד. רק 44 אחוזים מהחרדים הצעירים המתגוררים שם התגוררו במחוז גם בגיל 14 – ומשמעות הדבר היא שכ-56 אחוזים היגרו לשם ממחוזות אחרים בין גיל 14 לגיל 25. מתוכם, כ-32.6 אחוזים הגיעו ממחוז ירושלים וכ-13.5 אחוזים הגיעו ממחוז תל אביב (הכולל את בני ברק). גם מחוזות הדרום, המרכז, חיפה והצפון מתאפיינים בהגירה חיובית גבוהה יחסית, המגיעה בעיקר ממחוזות ירושלים ותל אביב. זוהי עדות נוספת לכך שהמציאות הכלכלית החדשה, ומיעוט הדירות הפנויות באזורי הביקוש, מאלצת צעירים חרדים להגר מן המרכזים החרדיים המסורתיים אל יהודה ושומרון ואל ערי הפריפריה (ראו גם רגב, 2014).

לוח 1א. אחוז החרדים שהיגרו למחוז היעד, 2015

חרדים בגילי 17-35

	מחוז המגורים בגיל 25 (או ב-2015 עבור צעירים שנולדו אחרי 1990)						מחוז המגורים בגיל 14 (או ב-2002 עבור צעירים שנולדו לפני 1988)
	תל אביב	ירושלים	חיפה	צפון	מרכז	דרום	יר"ש
יר"ש	1.3%	2.0%	2.0%	3.1%	1.9%	1.4%	44.5%
דרום	2.9%	2.3%	2.9%	3.3%	3.0%	74.7%	2.8%
מרכז	3.7%	1.7%	3.2%	2.5%	70.9%	2.9%	3.8%
צפון	0.8%	0.8%	3.8%	73.4%	1.3%	1.4%	1.2%
חיפה	1.3%	1.0%	70.2%	2.8%	1.4%	1.1%	1.6%
ירושלים	6.7%	86.4%	8.1%	9.2%	5.6%	8.5%	32.6%
תל אביב	83.3%	5.8%	9.9%	5.7%	15.9%	10.0%	13.5%
סה"כ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

לוח 1ב. אחוז החרדים שהיגרו ממחוז המוצא, 2015

חרדים בנילי 17-35

	מחוז המגורים בניל 14 (או ב-2002) עבור צעירים שנולדו (לפני 1988)							מחוז המגורים בניל 25 (או ב-2015 עבור צעירים שנולדו אחרי 1990)								
	י"ש	דרום	מרכז	צפון	חיפה	ירושלים	תל אביב	סה"כ	י"ש	דרום	מרכז	צפון	חיפה	ירושלים	תל אביב	סה"כ
י"ש	77.6%	3.0%	4.1%	3.5%	4.6%	11.1%	6.2%	100%	77.6%	3.0%	4.1%	3.5%	4.6%	11.1%	6.2%	100%
דרום	79.4%	3.1%	3.7%	4.1%	3.3%	2.9%	4.7%	100%	79.4%	3.1%	3.7%	4.1%	3.3%	2.9%	4.7%	100%
מרכז	78.2%	3.2%	3.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%	78.2%	3.2%	3.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%
צפון	74.5%	3.7%	4.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%	74.5%	3.7%	4.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%
חיפה	70.2%	3.7%	4.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%	70.2%	3.7%	4.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%
ירושלים	77.7%	3.7%	4.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%	77.7%	3.7%	4.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%
תל אביב	72.1%	3.7%	4.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%	72.1%	3.7%	4.1%	3.7%	4.1%	2.9%	4.7%	100%

לוח 1ג. מספר החרדים שעברו בין מחוזות, 2015

	מחוז המגורים בניל 14 (או ב-2002) עבור צעירים (שנולדו לפני 1988)							מחוז המגורים בניל 25 (או ב-2015 עבור צעירים שנולדו אחרי 1990)								
	י"ש	דרום	מרכז	צפון	חיפה	ירושלים	תל אביב	סה"כ	י"ש	דרום	מרכז	צפון	חיפה	ירושלים	תל אביב	סה"כ
י"ש	12,666	803	1,067	348	445	9,260	3,845	28,434	12,666	803	1,067	348	445	9,260	3,845	28,434
דרום	21,489	869	2,039	370	413	348	445	28,434	21,489	869	2,039	370	413	348	445	28,434
מרכז	20,392	821	821	370	413	348	445	28,434	20,392	821	821	370	413	348	445	28,434
צפון	7,418	370	370	370	413	348	445	28,434	7,418	370	370	370	413	348	445	28,434
חיפה	6,820	319	319	319	413	348	445	28,434	6,820	319	319	319	413	348	445	28,434
ירושלים	64,998	1,601	2,449	932	1,601	2,449	9,260	28,434	64,998	1,601	2,449	932	1,601	2,449	9,260	28,434
תל אביב	44,532	2,891	4,568	2,891	2,891	2,891	3,845	28,434	44,532	2,891	4,568	2,891	2,891	2,891	3,845	28,434
סה"כ	234,479	53,476	75,227	9,720	10,106	28,755	28,779	28,434	234,479	53,476	75,227	9,720	10,106	28,755	28,779	28,434

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

פיזור הזרמים החרדיים לפי שכונות

הנתונים המינהליים שמחקר זה מתבסס עליהם מאפשרים להציג לראשונה מיפוי מדויק של הפיזור הגיאוגרפי של חרדים לפי זרמים עיקריים לא רק ברמת המחוז, אלא ברמת אזור סטטיסטי (שטח בגודל שכונה, המונה בממוצע כ-2,000 איש). המיפוי נערך לפי נתוני מפקד האוכלוסין 2008 (בסיס הנתונים העדכני ביותר הכולל פירוט גיאוגרפי ברזולוציה

גבוהה כל כך). המפה בתרשים 8 מציגה את התפרוסת הגיאוגרפית של שלושת הזרמים העיקריים בשנת 2008, וכל אזור סטטיסטי צבוע בצבע המייצג את הזרם הדומיננטי מבחינה מספרית בשכונה זו (חסידי חב"ד אינם מיוצגים מכיוון שהם אינם רוב בכמעט שום אזור סטטיסטי).

כפי שניתן לראות, הזרם הליטאי הוא הגדול ביותר ויש לו רוב מספרי במרבית השכונות החרדיות. החרדים המשתייכים לזרם זה פרוסים בכל רחבי הארץ, אך הריכוזים העיקריים נמצאים באזור ירושלים, המרכז ושפלת החוף. מעניין לציין כי בירושלים בולטת מאוד הדומיננטיות המספרית של הזרם הליטאי לעומת הזרם החסידי, אך באזור המרכז (ובפרט בבני ברק) נראה כי מתקיימת חלוקה מאוזנת יותר בין הזרמים. לעומת זאת, הזרם הספרדי דומיננטי יותר מבחינה מספרית באזורי הפריפריה הדרומית והצפונית – הנגב, רמת הגולן, הגליל העליון ומישור החוף הצפוני.

תעסוקה בערים חרדיות ובערים מעורבות

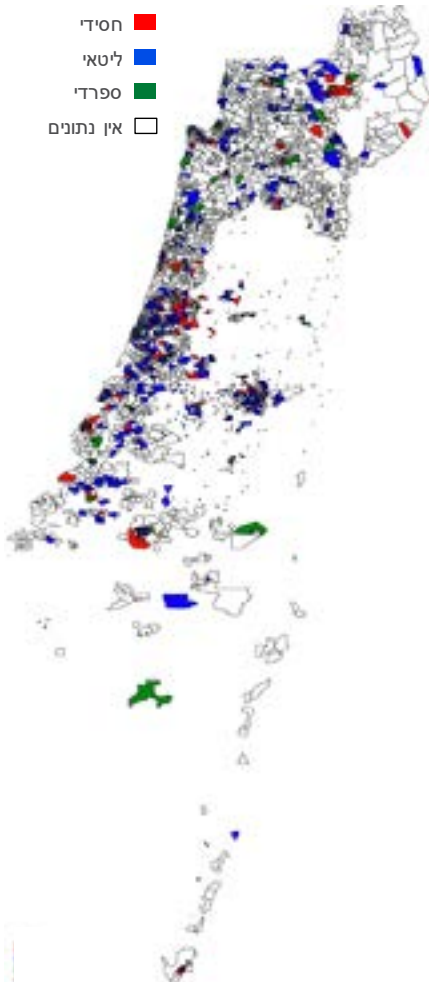
סוגיה חשובה העומדת בימים אלו לפתחם של קובעי המדיניות היא כיצד לפתור את מצוקת הדיור החרפה שממנה סובל בשנים האחרונות המגזר החרדי, ובפרט הדור הצעיר. עיקר המחלוקת נסובה סביב השאלה אם כדאי לבנות שכונות חרדיות בערים מעורבות קיימות, או שעדיף לבנות ערים חרדיות חדשות ובד בבד להרחיב את הערים החרדיות הקיימות. שיקול מרכזי בסוגיה זו הוא שאלת ההשפעה של סביבת המגורים על הזדמנויות התעסוקה של הצעירים החרדים. בהקשר זה מספק תרשים 9 תובנות חשובות.

בערים המעורבות שיעורי התעסוקה של הגברים החרדים הצעירים גבוהים בהרבה מבערים החרדיות. אמנם סביר כי נתון זה

תרשים 8. פיזור גיאוגרפי של זרמים חרדיים לפי אזורים סטטיסטיים

לפי הזרם הדומיננטי בכל אזור, 2008

- חסידי
- ליטאי
- ספרדי
- אין נתונים

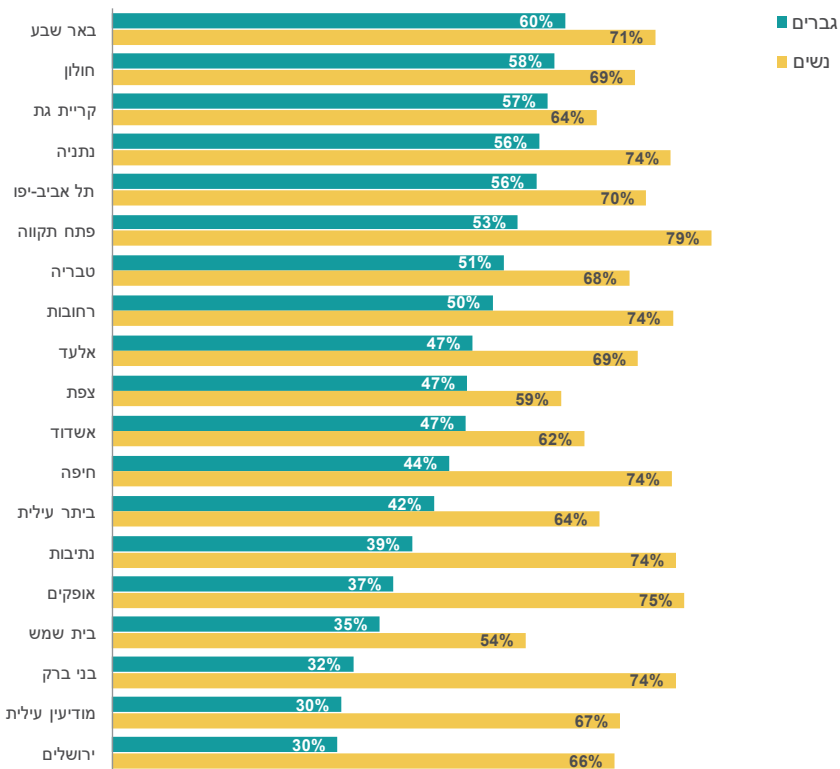
תודתי נתונה לישרלי ירין על עזרתה בבניית המפה.

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב

נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

נובע לפחות בחלקו מתהליכי בחירה עצמית של הצעירים החרדים – האדוקים יותר נוטים להתגורר בערים חרדיות הומוגניות – אך נראה כי לא די בכך כדי להסביר את ההבדלים; גם בחלק מהערים המעורבות (דוגמת אשדוד, פתח תקווה ונתניה) מתגוררות קהילות אדוקות מאוד, ובכל זאת שיעורי התעסוקה של הגברים החרדים בהן גבוהים יחסית. ניתן אולי לייחס זאת לאפשרויות תעסוקה טובות יותר (בשכר פוטנציאלי גבוה יותר) בערים המעורבות, וכן למנגנונים חברתיים וסביבתיים שהופכים את היציאה לעבודה בערים אלו ללגיטימית יותר. בהנחה שלגורמים אלו אכן יש השפעה בלתי מבוטלת על שיעורי התעסוקה של חרדים, הרי שבהקשר התעסוקתי הקמת שכונות חרדיות בערים מעורבות עדיפה על פני בניית ערים חרדיות לגמרי. אצל הנשים החרדיות, כאמור, ההבדלים בין שיעורי התעסוקה בערים השונות קטנים יותר, אך סביר כי גם הם מושפעים מן המיקום. ירושלים ובני ברק מעט יוצאות דופן בהקשר זה. אמנם ניתן לומר שהן ערים מעורבות (בפרט ירושלים), אולם שיעורי התעסוקה של הגברים החרדים בערים אלו נמוכים במיוחד. הדבר נובע מכך שאלו ערי הגרעין של הציבור החרדי, ומתגוררות בהן אוכלוסיות חרדיות שהן (בממוצע) אדוקות יותר. בהכללה גסה ניתן לומר כי בערים מעורבות שאחוז החרדים בהן קטן יחסית, שיעורי התעסוקה של הגברים החרדים גבוהים יותר מבערים מעורבות שבהן החרדים הם אחוז ניכר מן האוכלוסייה.

תרשים 9. שיעורי תעסוקת חרדים, 2013
לפי מגדר ועיר מגורים, גילאי 25-35

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

התפלגות תעסוקתית לפי תפוצת גיאוגרפית

האם קיים שוני משמעותי בין סוגי התעסוקה של צעירים חרדים באזורים שונים בארץ? בהשוואת התפלגות ענפי התעסוקה בכל מחוז נראה כי במרבית המחוזות התפלגות ענפי התעסוקה של הצעירים החרדים דומה למדי (לוח 2). עם זאת, יש הבדל משמעותי בין מחוז המרכז למחוזות יהודה ושומרון וחיפה בשיעור המועסקים והמועסקות בענף החינוך. נראה כי במחוזות המרכז חרדים רבים יותר עוסקים במסחר סיטוני וקמעוני, ומעטים יותר עוסקים בחינוך – ובמחוזות הצפוניים המצב הפוך.

אף ששיעורי התעסוקה של גברים חרדים נמוכים משמעותית מאלו של יהודים לא-חרדים, אחוז החרדים המועסקים בחינוך (מתוך כלל קבוצת הגיל) גבוה משמעותית מהאחוז המקביל בקרב יהודים לא-חרדים – 12 אחוזים מול 5 אחוזים, בהתאמה (לוח נ'4 בנספחים). במחוזות הצפון והדרום (כלומר בפריפריה) אחוז קטן יותר מהעובדים החרדים מועסק בענפי המידע והתקשורת, ככל הנראה בשל מיעוט אפשרויות התעסוקה בתחומים אלו בפריפריה.

לוח 2א. התפלגות תעסוקתית של גברים חרדים לפי מחוז מגורים, 2013
גילאי 25-35

תחום תעסוקה	צפון	מרכז	דרום	חיפה	יו"ש	תל אביב	ירושלים
לא הועסקו כלל ב-2013	35.3%	37.8%	41.8%	44.1%	53.3%	56.2%	62.1%
חינוך	13.8%	12.1%	11.3%	15.2%	15.5%	9.4%	9.0%
מסחר סיטוני וקמעוני	8.1%	11.7%	10.2%	8.3%	6.1%	8.3%	6.2%
שירותי בריאות, רווחה וסעד	3.3%	3.1%	2.7%	3.3%	3.4%	3.6%	3.5%
שירותים אחרים	3.9%	4.0%	4.3%	4.4%	3.9%	2.5%	3.2%
שירותי ניהול ותמיכה	5.4%	5.4%	6.0%	5.0%	3.0%	3.1%	2.7%
תעשייה וחרושת	10.8%	4.9%	7.3%	5.8%	2.9%	3.4%	2.5%
שירותי אירוח ואוכל	5.4%	4.6%	3.3%	3.1%	1.3%	3.1%	2.3%
שירותים מקצועיים וטכניים	2.6%	2.9%	1.6%	1.7%	2.0%	2.3%	2.0%
מידע ותקשורת	2.1%	3.1%	2.0%	2.4%	2.0%	1.8%	1.7%
בינוי	2.9%	3.0%	2.8%	1.9%	1.7%	1.7%	1.3%
שירותי תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות	1.8%	2.0%	2.4%	2.0%	1.2%	1.6%	1.0%
שאר הענפים	4.7%	5.3%	4.3%	2.9%	3.5%	3.1%	2.7%

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

גם בקרב הנשים החרדיות ניכר כי במחוזות הפריפריאליים (דרום, יהודה ושומרון, חיפה וצפון) שיעור המועסקות בענף החינוך גבוה במיוחד, והדבר עשוי להעיד על מיעוט יחסי של האפשרויות הניצבות בפניהן בהשוואה לחרדיות המתגוררות במרכז (לוח 2ב).

שיעור הנשים החרדיות המועסקות בחינוך מתוך כלל קבוצת הגיל גבוה מאוד ועומד על כ-35 אחוזים, לעומת כ-11 אחוזים בלבד בקרב יהודיות לא-חרדיות (לוח נ'4ב בנספחים). לעומת זאת, במחוז תל אביב ובמחוז המרכז נרשם שיעור גבוה יחסית של נשים חרדיות המועסקות בשירותים מקצועיים וטכניים, וכן בענפי מידע ותקשורת ובמינהל מקומי וציבורי.

ההנחה שלגורמים אלו אכן יש השפעה בלתי מבוטלת על שיעורי התעסוקה של צעירים חרדים, יש להם חשיבות בהקשר של קביעת מדיניות פתרונות הדיור לאוכלוסייה החרדית הצעירה: כאשר יש לבחור בין בניית ערים חרדיות הומוגניות בפריפריה ובין בניית שכונות חרדיות בערים מעורבות – נראה כי בהיבט התעסוקתי עדיפה האפשרות השנייה.

לוח 2. התפלגות תעסוקתית של נשים חרדיות לפי מחוז מגורים, 2013 גילאיות 25-35

תחום תעסוקה	צפון	מרכז	דרום	חיפה	יר"ש	תל אביב	ירושלים
לא הועסקו כלל ב-2013	23.4%	18.2%	22.9%	18.2%	25.9%	19.3%	28.3%
חינוך	33.2%	29.0%	36.0%	44.0%	34.2%	29.7%	31.9%
שירותי בריאות, רווחה וסעד	7.8%	9.6%	8.7%	7.1%	7.6%	10.1%	8.8%
שירותים מקצועיים וטכניים	3.5%	6.4%	2.7%	3.0%	4.2%	6.0%	5.8%
מסחר סיווגי וקמעוני	7.4%	7.9%	8.5%	7.0%	5.0%	6.9%	5.3%
שירותים אחרים	5.0%	4.5%	5.5%	5.0%	6.3%	4.8%	4.9%
מידע ותקשורת	2.2%	4.9%	2.3%	3.0%	5.3%	4.9%	4.5%
מינהל מקומי, מינהל ציבורי וביטחון	3.1%	5.6%	2.0%	3.0%	4.6%	5.7%	2.7%
שירותי ניהול ותמיכה	4.8%	3.6%	4.3%	2.8%	1.5%	3.1%	2.1%
שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח	2.2%	4.2%	1.3%	2.5%	1.9%	4.8%	1.4%
תעשייה וחרושת	2.9%	1.9%	2.4%	1.5%	1.0%	1.6%	1.2%
שאר הענפים	4.4%	4.1%	3.5%	3.0%	2.3%	3.1%	3.0%

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

2. השפעת ההשכלה והמאפיינים האישיים על אפשרויות התעסוקה והשכר

סעיף זה משווה בין ארבע קבוצות האוכלוסייה המרכזיות בישראל (חרדים, דתיים, חילונים וערבים), ובוחר את הקשר בין מגוון משתנים, ובראשם בין סוג ורמת ההשכלה, לאפשרויות התעסוקה וההשתכרות בכל קבוצה. תחילה תיבחן השפעתם של משתני הרקע על סוג ההשכלה הנרכש, ולאחר מכן תיבחן מידת חשיבותם של סוג ורמת ההשכלה בשוק העבודה.

הגורמים המשפיעים על ההסתברות לקבל תואר

רגב (2016) מראה כי בקרב צעירים שהתקבלו ללימודים אקדמיים, לרקע החברתי-כלכלי כמעט אין השפעה על הסיכוי לסיים בהצלחה את התואר. אך אין להסיק מכך כי בהקשר האקדמי מתקיים שוויון הזדמנויות בין צעירים מעוטי יכולת ובין אלו הבאים מרקע מבוסס. כדי לבחון סוגיה זו יש לבדוק כיצד מושפעת ההסתברות הבלתי מותנית להשגת תואר (כלומר טרם הקבלה ללימודים) ממאפייני הרקע של הפרטים, ובפרט מהרקע החברתי-כלכלי שלהם, על הסיכוי לקבל תואר אקדמי. בהקשר זה חשוב לזכור כי זכאות לתעודת בגרות היא גורם מרכזי המשפיע על סיכויי הקבלה לתואר ועל הסיכוי לסיימו, והיא עצמה מושפעת באופן ישיר מן הרקע החברתי-כלכלי; כלומר, המאפיינים החברתיים-כלכליים משפיעים על הסיכוי לרכוש תואר באופן ישיר וגם באופן עקיף (דרך תעודת הבגרות). הכלי המתאים ביותר לניתוח השפעות מסוג אלו הוא רגרסיה מבנית (Structural Equation Model), המאפשרת להפריד בין ההשפעה העקיפה של מאפיינים אלו (דרך תעודת הבגרות) להשפעתם הישירה. התוצאות המלאות של הניתוח מוצגות בלוח נ'1 בנספחים, וכאן יוצגו עיקרי הממצאים.

ככלל, מעניין לראות כי השפעתם של המאפיינים החברתיים-כלכליים משתנה בין המגזרים השונים. למשל, בקרב צעירים יהודים כל תוספת של 100,000 שקלים להכנסתם השנתית של ההורים מגדילה את סיכויי הזכאות לבגרות ב-3–2 נקודות אחוז. לעומת זאת, בקרב צעירים ערבים עלייה דומה מגדילה את הסיכויים לזכאות ב-5.8 אחוזים. ייתכן כי הדבר נובע מהבדלי האיכות המשמעותיים בין בתי ספר ציבוריים לבתי ספר פרטיים (המשרתים בעיקר משפחות מבוססות) בחינוך הערבי.

בכל המגזרים מספר האחים במשפחה מתואם שלילית עם סיכויי הזכאות לבגרות. הממצא עולה בקנה אחד עם תאוריית ההון האנושי של בקר (Becker, 1960), הגורסת כי משפחות קטנות יותר משקיעות (בממוצע) יותר בהשכלתו של כל ילד. באופן לא מפתיע, במגזר היהודי לאשכול החברתי-כלכלי של יישוב המגורים יש השפעה חיובית חזקה על סיכויי הזכאות לבגרות, והדבר עשוי להעיד על הבדלי איכות בין בתי ספר בפריפריה ובמרכז. אצל ערבים דווקא נרשם קשר שלילי בין שני המשתנים, ותוצאה מפתיעה זו דורשת מחקר נוסף. הסבר אפשרי לכך הוא שכיחותן של שכונות עוני ערביות בתוך ערים מעורבות בעלות דירוג חברתי-כלכלי גבוה, כגון תל אביב-יפו וחيفا, וייתכן שאיכותה של מערכת החינוך ביישובים הערביים ההומוגניים (המאופיינים בדירוג נמוך) גבוהה יותר מאשר בשכונות העוני הערביות בערים המעורבות. כמו כן, ניכר היטב כי בכל המגזרים סיכוייהן של הנשים להיות זכאיות לבגרות גבוהים משמעותית מסיכוייהם של הגברים.

אם כן, ניכר כי הן למגדר הן למאפיינים החברתיים-כלכליים יש השפעה משמעותית על הסיכויים להשיג תעודת בגרות. תובנה זו היא חשובה במיוחד נוכח העובדה שזכאות לבגרות היא הגורם המשפיע ביותר על סיכוייהם של הצעירים לרכוש תואר אקדמי. אצל החילונים הבגרות מגדילה את הסיכויים לרכוש תואר ב-47.8 נקודות אחוז; אצל הדתיים – ב-42.7 נקודות אחוז; אצל הערבים – ב-39.1 נקודת אחוז; ואצל החרדים – ב-24 נקודות אחוז. הסיבה לכך שאצל החרדים המקדם הוא קטן יותר היא העובדה שרוב הצעירות החרדיות לומדות לימודי ליבה אך אינן ניגשות לבחינות הבגרות, ולכן היעדר הבגרות עבור צעירה חרדית אינו מלמד בהכרח על יכולות נמוכות. כמו כן, בקרב הגברים החרדים שיעור בעלי הבגרות הוא אפסי, לכן הוא כמעט שאינו בא לידי ביטוי בניתוח.

גם להכנסת ההורים יש השפעה חיובית ומובהקת על הסיכויים לרכוש תואר: כל תוספת של 100,000 שקלים להכנסת ההורים השנתית מגדילה את הסיכוי להשיג תואר ב-1.5 עד 3 נקודות אחוז. מעניין לציין כי גם במקרה זה חשיבותה של הכנסת ההורים להשגת התואר בקרב ערבים היא הגדולה ביותר, אך נראה כי ההשפעה גדולה הרבה יותר בשלב המוקדם של השגת תעודת הבגרות. בקרב יהודים האשכול החברתי-כלכלי של יישוב המגורים מתואם חיובית עם הסיכוי לרכוש תואר, וכאמור נראה שההבדלים נובעים מאיכות ההוראה בין המרכז לפריפריה (ראו למשל בלס ושבטי, 2016). אצל הערבים מתקבלת שוב תוצאה הפוכה, וההסבר האפשרי שהוצג לעיל – שכונות חלשות בערים חזקות – עשוי להיות רלוונטי גם במקרה זה. כמו במקרה של זכאות לבגרות, בכל המגזרים סיכוייהן של הנשים לרכוש תואר גבוהים משמעותית מסיכוייהם של הגברים, גם לאחר בקרה על ההבדלים בזכאות לבגרות.

תוצאות אלו מזקקות כמה תובנות חשובות. ראשית, מסתמן כי ההבדלים הגדולים בין נשים לגברים בשיעור האקדמאים נובעים משילוב של כמה גורמים. נראה כי ההבדלים ביכולות הנרכשות בשלב התיכון וההבדלים בשיעורי הזכאות לבגרות הם האחראים העיקריים לפער הגדול לטובת הנשים בשיעורי הזכאות לתואר. לצד זאת, העובדה ששיעורי הזכאות לתואר בקרב נשים גבוהים יותר גם בנטרול השפעת הזכאות לבגרות עשויה להעיד שלנשים יש תכונות וכישורים מסוימים אשר מקנים להן יתרון על פני הגברים בלימודים אקדמיים.

שנית, ניכר כי אצל הערבים חשיבותו של הרקע החברתי-כלכלי, ובפרט של הכנסת ההורים, גדולה בהרבה בהקשר של זכאות לבגרות ורכישת תארים אקדמיים. בפרט, להכנסת ההורים יש השפעה קריטית על סיכוייהם של ילדים ערבים להשיג תעודת בגרות. כפי שצוין לעיל, זכאות לתעודת בגרות מגדילה באופן משמעותי מאוד את סיכוייהם של צעירים ערבים לרכוש תואר אקדמי, ולכן בטווח הארוך יש לרקע החברתי-כלכלי שלהם השפעה עקיפה אך מכרעת על סיכוייהם לרכוש תואר ולהשתלב בשוק העבודה. אצל צעירים יהודים יש לרקע החברתי-כלכלי השפעה קטנה בהרבה על סיכויי הזכאות לבגרות, ולכן גם השפעתו העקיפה על סיכוייהם לרכוש תואר היא קטנה יותר. בהקשר של קביעת מדיניות, משמעות הדבר היא ששיפור רמת ההוראה במערכת החינוך הציבורית הערבית יכול להגדיל מאוד את שיעורי הזכאות לתואר במגזר זה בטווח הארוך, ובכך גם את שיעורי ההשתתפות של ערבים בשוק העבודה.

האם התואר משפר את סיכויי התעסוקה?

ככלל, ככל שהפער בין שיעורי התעסוקה של בעלי תואר לאלו של סטודנטים גדול יותר, סביר כי תרומתו של התואר לסיכויי התעסוקה גדולה יותר. באופן טבעי יש לסטודנטים פחות פנאי לעבודה (בהשוואה לאנשים שכבר סיימו את לימודיהם האקדמיים) ולכן אין זה מפתיע ששיעורי התעסוקה שלהם נמוכים יותר. למעשה, מפתיע לראות שברוב קבוצות האוכלוסייה הפער קטן למדי, ובקבוצות מסוימות (למשל נשים חילוניות) הוא כמעט זניח (תרשים 10).

בהשוואה בין שיעורי התעסוקה של סטודנטים חרדים צעירים (גילאי 25–35) לאלו של חרדים צעירים שאינם סטודנטים (ואינם בעלי תואר) ניכרים הבדלים גדולים לטובת הסטודנטים, בעיקר אצל הגברים. אצל הסטודנטים החרדים מגיעים שיעורי התעסוקה ל-67 אחוזים, ולעומת זאת אצל חרדים לא-אקדמאים מגיעים שיעורי התעסוקה ל-37

אחוזים בלבד. אצל הנשים החרדיות עומדים שיעורי התעסוקה של הסטודנטיות על 84 אחוזים, לעומת 68 אחוזים בלבד בקרב לא-אקדמאיות (תרשים 10).

הנקודה המעניינת בהקשר זה היא ששיעורי התעסוקה של חרדים בעלי תואר קרובים למדי לשיעורי התעסוקה של סטודנטים חרדים (וכאמור, גבוהים מאוד ביחס לחרדים שלא למדו כלל). כפי שיוצג בניתוח האקונומטרי בהמשך, משמעות הדבר היא שעבור גברים חרדים הפנייה ללימודים אקדמיים מעידה על ההחלטה לצאת לעבוד – ובהקשר התעסוקתי החלטה זו חשובה יותר מהשגת התואר עצמו. כלומר, נראה כי התואר אינו מגדיל באופן משמעותי את סיכוייהם של צעירים חרדים למצוא עבודה, אלא רק את שכרם הפוטנציאלי. מכך ניתן להסיק כנראה שהסטודנטים החרדים אינם רוכשים תואר בהכרח כדי לשפר את סיכוייהם למצוא עבודה, אלא כדי שיוכלו לעבוד במשרות בשכר גבוה יותר.¹¹

כמו אצל גברים חרדים, גם בקרב נשים ערביות יש פערים גדולים בין שיעורי התעסוקה של סטודנטיות לשיעורי התעסוקה של לא-אקדמאיות. אך אצל הנשים הערביות יש קפיצה נוספת לאחר סיום התואר, כך ששיעורי התעסוקה של בעלות התואר גבוהים משמעותית מאלו של הסטודנטיות (הפרש של 23 נקודות אחוז). כידוע, גברים חרדים ונשים ערביות הם קבוצות האוכלוסייה ששיעורי התעסוקה שלהן הם הנמוכים ביותר. בשני המקרים הסיבות העיקריות לכך הן תפיסות חברתיות ותרבותיות שמרניות יותר, אשר (בהכללה) אינן רואות באור חיובי את השתתפותם בשוק העבודה של גברים (בחברה החרדית) או של נשים (בחברה הערבית).¹² לכן עבור צעירים המשתייכים לקבוצות אלו עצם ההחלטה לצאת ללימודים היא אינדיקציה חזקה לרצון להשתלב בשוק העבודה וליכולת להתגבר על החסמים החברתיים.

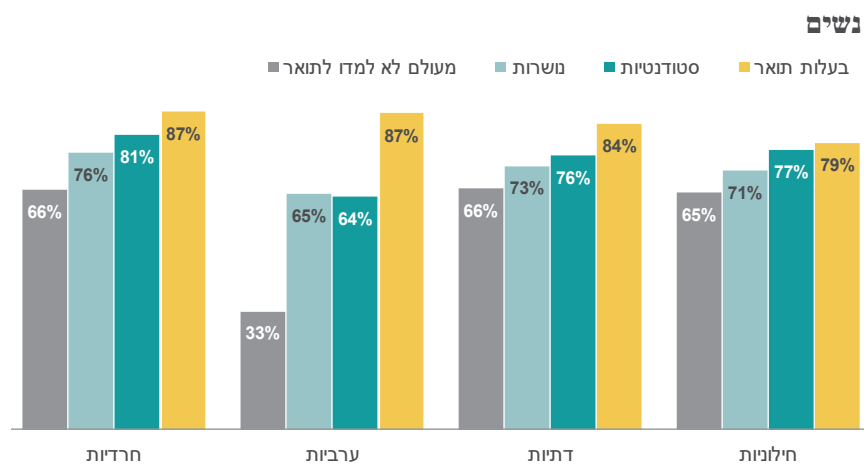
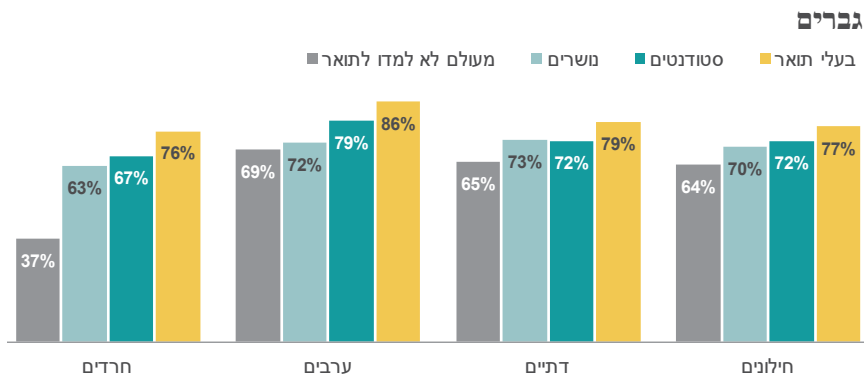
הפער בין שיעורי התעסוקה של בעלי תואר לאלו של סטודנטים עשוי להיות מושפע מעוד גורמים לבד מזמן פנוי, למשל כישורים טובים יותר של צעירים שהצליחו לסיים תואר לעומת סטודנטים, שעשויים לנשור מהלימודים. לפיכך, בבקרה על גורמים אלו, ייתכן שהפער היה קטן אף יותר. אולם גורמים אלו אינם נצפים, ולפיכך ניתן לחשוב על הפער המוצג בתרשים כגבול העליון לתרומתו של התואר לשיפור סיכויי התעסוקה, בהינתן שהאדם מעוניין לעבוד.

נראה כי עבור נשים חילוניות התואר משפר רק במעט את סיכויי התעסוקה (בהשוואה לסטודנטיות). לצד זאת, התואר בהחלט משפר את השכר (כפי שיוצג בהמשך). לעומת זאת, כאמור בקרב נשים ערביות השפעתו של התואר על סיכויי התעסוקה גדולה יותר. עם זאת, ייתכן גם שיש לכך סיבות אחרות (ראו הערת שוליים 12), וייתכן גם שההתגברות על החסמים היא תהליך הדרגתי, וכי בקרב ערביות עדיין פחות מקובל לצאת לעבוד בזמן הלימודים לתואר.

11 ייתכן שאחת הסיבות לתהליך הזה היא שסטודנטים חרדים מוכרחים לעבוד מכיוון שהם כבר אינם מקבלים תשלומי כולל, וגם לא תמיכה חברתית וכלכלית מן הקהילה. כמו כן, ייתכן כי מרגע שהתחילו לעבוד, גם אם הם נשרו מלימודיהם, קשה להם לחזור לכולל והם ממשיכים במסלול התעסוקה.

12 קיימים כמובן גורמים מעכבים נוספים התורמים לשיעורי ההשתתפות הנמוכים בקבוצות אלו – כגון מיקום גיאוגרפי, מחסור בתשתיות ובפתרונות תחבורה ואולי גם אפליה מצד מעסיקים.

תרשים 10. שיעורי תעסוקה בקרב גילאי 25-35 לפי מגזר וסטטוס לימודים, 2013

* אנשי קבע בצה"ל נספרים כבלתי מועסקים בנתוני רשות המיסים, ולכן שיעורי התעסוקה המחושבים באמצעותם נמוכים במקצת מהשיעורים בפועל, בייחוד בקרב יהודים לא-חרדים.

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

הגורמים המשפיעים על הסיכוי לעבוד: ניתוח רב-משתני

הממוצעים הפשוטים שהוצגו בסעיף הקודם מציגים תמונת מצב, אולם הם אינם מאפשרים לעמוד על מקור ההבדלים בין הקבוצות ובתוכן מפני שאינם מביאים בחשבון את כלל משתני הרקע המשפיעים על ההסתברות להיות מועסק. לשם כך נערך ניתוח אקונומטרי, המאפשר בקרה על המשתנים המסבירים הרלוונטיים. כדי להביא בחשבון את ההבדלים בין המגזרים השונים, ובפרט את ההבדלים בתפיסות המגדריות, בוצע

הניתוח עבור כל מגזר בנפרד בהפרדה בין נשים לגברים. הרגרסיות והניתוח המפורט של תוצאותיהן מופיעים בלוחות נ'2 ו-נ'22 בנספחים, ובסעיף זה יובאו עיקרי הממצאים.

תעסוקת גברים

בבחינת הגורמים המשפיעים על ההסתברות להיות מועסק בקרב גברים בני 34–31, מתברר כי למאפיינים החברתיים-כלכליים יש השפעה קטנה יחסית. הדבר אינו מפתיע נוכח העובדה שהמשק הישראלי נמצא במצב הקרוב לתעסוקה מלאה (בקרב אלו המעוניינים לעבוד).

הכנסת ההורים. אצל גברים חרדים צעירים ההסתברות לתעסוקה גדלה רק ב-1.4 אחוז לכל תוספת של 100,000 שקלים להכנסתם השנתית של הוריהם, ובמגזרים האחרים ההשפעה קטנה אף יותר.

האשכול החברתי-כלכלי של יישוב המגורים. ניכר כי אצל חרדים ההסתברות לתעסוקה גדלה ככל שהאשכול גבוה יותר. תוצאה זו עולה בקנה אחד עם העובדה ששיעורי התעסוקה של חרדים בערים מעורבות גבוהים יותר מבערים חרדיות הומוגניות, המאופיינות בדירוג נמוך יותר. אצל חילונים קיים מתאם שלילי דווקא בין הדירוג החברתי-כלכלי של יישוב המגורים להסתברות להיות מועסק. הדבר עשוי לנבוע מכך ששיעור הסטודנטים גבוה יותר בקרב צעירים מיישובים בעלי דירוג גבוה – ולכן הם נוטים להצטרף אל שוק העבודה בטר מעט מאוחר יותר בממוצע.

השכלת ההורים. בכל המגזרים מספר שנות הלימוד של ההורים מתואם שלילית עם ההסתברות להיות מועסק. אצל חילונים, דתיים וערבים הדבר נובע כנראה מכך שצעירים שהוריהם אקדמאים נוטים יותר להיות אקדמאים בעצמם, ולכן הם יוצאים אל שוק העבודה מאוחר יותר. אצל החרדים מספר שנות הלימוד של האב מעיד בדרך כלל על משך הזמן שלמד בישיבה גבוהה – אשר מתואם חיובית עם השכלתו התורנית של הבן (רגב, 2017).

זכאות לבגרות. בקרב יהודים לזכאות לבגרות כמעט אין השפעה על ההסתברות להיות מועסק. לעומת זאת, אצל גברים ערבים הזכאות היא איתות חיובי משמעותי, שכן שיעורי הזכאות בקבוצה זו נמוכים והזכאות לבגרות מעידה על יכולת והתמדה. בהתאם לכך, בקבוצה זו הזכאות לבגרות אכן מגדילה את אפשרויות התעסוקה.

השכלה אקדמית. הגורם המשמעותי ביותר שמשפיע על ההסתברות של גברים צעירים להיות מועסקים הוא הסטטוס האקדמי שלהם. בהשוואה לצעירים שלא למדו לתואר, ההסתברות של בעלי תואר להיות מועסקים גבוהה ב-26.5 אחוזים אצל צעירים חרדים, אצל דתיים – ב-17.6 אחוזים, אצל חילונים – ב-19.7 אחוזים, ואצל ערבים – ב-13.7 אחוזים. מעניין לראות שההסתברות שסטודנטים חרדים יהיו מועסקים גבוהה מההסתברות שבעלי תואר חרדים יהיו מועסקים. הדבר עשוי לחזק את ההשערה שהועלתה קודם לכן: עבור הצעירים החרדים, ההחלטה לפנות ללימודים (המעידה על הרצון לעבוד) חשובה יותר מן התואר עצמו בהקשר התעסוקתי. למעשה, אפילו צעירים חרדים אשר נשרו מבלי לסיים את התואר צפויים להיות מועסקים בשיעורים דומים לחרדים בעלי תואר.

כפי שהוצג בסעיף הקודם, בהשוואה שאינה כוללת בקרה על המשתנים הרלוונטיים, שיעורי התעסוקה של חרדים בעלי תואר גבוהים מאלו של סטודנטים חרדים (תרשים 10 לעיל), אך כאשר מאפיינים אלו מובאים בחשבון התוצאה משתנה. ההסבר המתבקש לכך

הוא קיומו של מתאם בין הסיכוי להגיע לתואר ובין תכונות ומאפיינים אחרים המתואמים באופן חיובי עם ההסתברות לעבוד – ובהן השכלת ההורים, רקע חברתי-כלכלי, זרם חרדי ויישוב מגורים – וכאשר משתנים אלו מבוקרים מתקבלת השפעתו ה"נקייה" של התואר. עם זאת, אין להסיק מכך שלתואר עצמו אין השפעה חיובית על הסיכוי למצוא עבודה. תוצאה זו ייחודית לחרדים, ובשלושת המגזרים האחרים (דתיים, חילונים וערבים) סיכויי התעסוקה של בעלי התארים גבוהים מאלו של הסטודנטים גם בבקרה על משתני הרקע. ייתכן כי הדבר מעיד על קושי של בוגרי התארים החרדים להשתלב בשוק העבודה במקצועות שלמדו. חיזוק להשערה זו מתקבל בלוח 3, המראה כי חרדים בוגרי לימודי משפטים מועסקים בשיעורים נמוכים – ותרשים 11 בהמשך מראה כי בהשוואה למגזר הכללי, שיעור בוגרי המשפטים בקרב החרדים גבוה במיוחד. כמו כן, ייתכן שהמצב הכלכלי של הסטודנטים החרדים כיום טוב פחות מזה של בעלי התואר (המבוגרים מהם), לכן הם נאלצים לעבוד יותר.

תעסוקת נשים

לעומת הגברים, אצל נשים צעירות (בנות 34–31) יש הבדלים מהותיים בין קבוצות האוכלוסייה בגורמים המשפיעים על ההסתברות להיות מועסקת. אצל החרדיות ההסתברות לתעסוקה גדלה ב-4.6 אחוז לכל תוספת של 100,000 שקלים להכנסתם השנתית של הוריהן, אך בכלל המגזרים האחרים אין להכנסת ההורים כל השפעה. אצל יהודיות לא-חרדיות מספר שנות הלימוד של ההורים (ובפרט של האם) מתואם שלילית עם ההסתברות להיות מועסקת. כמו אצל הגברים, הדבר נובע מכך שצעירות שהוריהן אקדמאים נוטות יותר להיות אקדמאיות בעצמן ולכן יוצאות אל שוק העבודה מאוחר יותר. אצל החרדיות מספר שנות הלימוד של ההורים דווקא מתואם חיובית עם ההסתברות להיות מועסקת – והדבר עולה בקנה אחד עם כך שהנשים החרדיות הן לרוב המפרנסות העיקריות בביתן ורכישת השכלה אקדמית מתואמת עם הצורך לפרנס את המשפחה. סביר כי בת חרדית שאימה בעלת השכלה אקדמית תלך בדרכה, ותתפוס את תפקיד המפרנסת – ובאופן דומה סביר כי צעירה חרדית שאביה למד שנים רבות בישיבה (ועיקר עול הפרנסה היה מוטל על אימה) תאמץ אורח חיים דומה (רגב 2012; 2013).

לארץ המוצא של צעירות שאינן חרדיות כמעט אין השפעה על סיכויי התעסוקה, וגם לא לארץ המוצא של הוריהן: ההסתברות להיות מועסקת כמעט זהה לבנות דור ראשון, שני או שלישי בארץ. לעומת זאת, אצל נשים חרדיות יש לארץ המוצא השפעה משמעותית על הסיכוי להיות מועסקת: בקרב עולות ותיקות (שעלו לפני 1990) ההסתברות נמוכה ב-9.4 אחוזים מזו של ילידות הארץ. הדבר נובע מכך שבקהילות חרדיות בחו"ל הגברים נוטים לעבוד יותר, והנשים פחות – וחלק מדפוסים אלו משתמרים גם אצל העולים.

גם בקרב נשים הגורם הדומיננטי ביותר שמשפיע על ההסתברות להיות מועסקת הוא הסטטוס האקדמי. בהשוואה לצעירות שמעולם לא למדו לתואר, ההסתברות של חרדיות בעלות תואר להיות מועסקות גבוהה ב-18.1 אחוזים, אצל דתיות – ב-18.8 אחוזים, אצל חילוניות – ב-14.4 אחוזים, ואצל ערביות – בלא פחות מ-44.2 אחוזים. הפער העצום בין סיכויי התעסוקה של ערביות בעלות תואר לאלו של ערביות ללא השכלה אקדמית אינו נובע רק מן היכולות המשופרות הנרכשות בתואר ומן האיתות החיובי כלפי מעסיקים, אלא גם (ובעיקר) מכך שנשים אלו הצליחו להתגבר על החסמים החברתיים הקיימים בסביבתן ולצאת ללימודים אקדמיים ולשוק העבודה.

העובדה שסיכויי התעסוקה של סטודנטיות ערביות (שטרם קיבלו תואר) גבוהים ב-31.1 אחוזים מהסיכויים של אלו שלא פנו ללימודים אקדמיים מלמדת כי הפנייה ללימודים, המעידה על הרצון לעבוד, משמעותית יותר מן התואר עצמו בהקשר התעסוקתי. עם זאת, גם קבלת התואר מגדילה באופן משמעותי את סיכויי הבוגרות הערביות להיות מועסקות (בהשוואה לסטודנטיות). בהקשר זה שונות הנשים הערביות מן הגברים החרדים, אשר אצלם כאמור סיכויי התעסוקה של הבוגרים אינם גבוהים משל הסטודנטים (לאחר בקרה על משתני הרקע).

תחומי לימוד

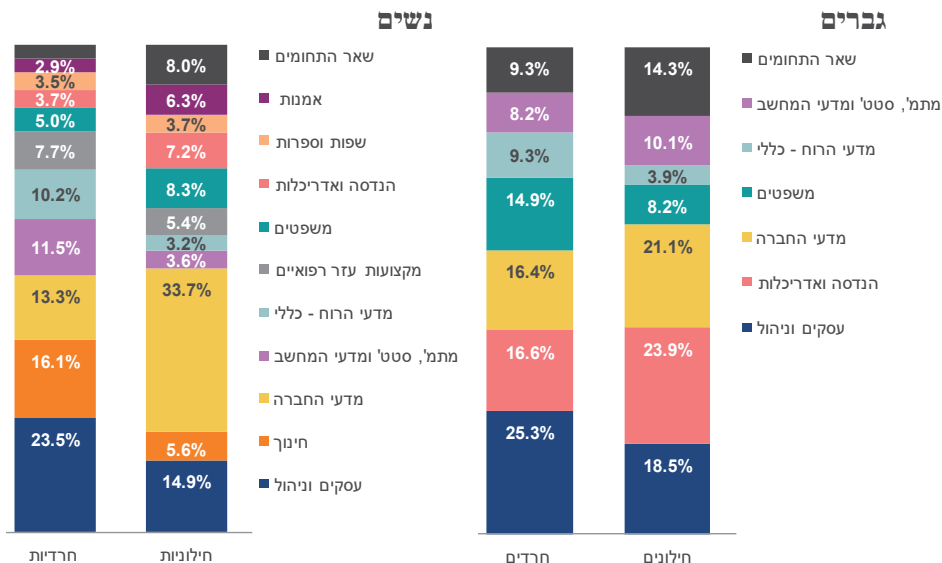
כאשר משווים את התפלגות התחומים של בעלי התארים החרדים לזו של החילונים ניתן לראות כי אצל החרדים כמעט 50 אחוזים מהתארים הם בתחומים מינהל עסקים, משפטים ומדעי הרוח, לעומת כ-30 אחוזים בלבד אצל החילונים (תרשים 11). לעומת זאת, בתחומים הריאליים (הנדסה ואדריכלות, ומתמטיקה ומדעי המחשב) המצב שונה: 34 אחוזים מהתארים של חילונים הם בתחומים הללו, לעומת כ-25 אחוזים בקרב חרדים. כלומר, אצל החרדים אחוז גדול יותר מהתארים הם בתחומים הומניים ששוק העבודה רווי בהם, ואחוז נמוך יותר הם בתחומים הריאליים, המאופיינים בשכר גבוה.

אצל הנשים התמונה הפוכה. בקרב בוגרות התואר החילוניות רק כ-3.6 אחוזים מהתארים הם במתמטיקה ומדעי המחשב, לעומת 11.5 אחוזים אצל הבוגרות החרדיות (כלומר, פי שלושה). כמו כן, בקרב החילוניות אחוז גבוה יותר מן התארים הם במדעי החברה, ואצל החרדיות – בחינוך, במינהל עסקים ובמקצועות עזר רפואיים. נראה כי בהשוואה לגברים החרדים, אצל האקדמאיות החרדיות אופיים של התארים ריאלי יותר, אך גם אצלן יש עדיין מקום לשיפור בהזדמנויות התעסוקה והשכר – על ידי הגדלה עתידית של אחוז הבוגרות בתחומים הריאליים והקטנת חלקן היחסי של הבוגרות בתחום החינוך, הסובל מרוויה (ראו רגב, 2013).

משיחות עם גורמים במועצה להשכלה גבוהה עולה כי רוב הסטודנטיות החרדיות לחינוך הן בוגרות סמינרים לחינוך, בעלות תעודת הוראה, אשר מעוניינות לשדרג את הכשרתן להכשרה אקדמית. סביר כי רכישת התואר משפרת את איכות ההוראה של בוגרות הסמינרים, שלרובן אין תואר אקדמי (בפרט בתחומי הליבה) – ועשויה להיות לכך השפעה חיובית על הישגי התלמידות. עם זאת, מכיוון שמדובר בתחום רווי, תואר אקדמי בחינוך עשוי אמנם לשפר את סיכוייהן של הבוגרות לתעסוקה בתחום (על חשבון חברותיהן הסמינרסטיות) אך כנראה אינו מרחיב את אפשרויות התעסוקה הזמינות עבורן.

תרשים 11. התפלגות בעלי התארים לפי תחומים, 2014 לפי קבוצת אוכלוסייה, גילאי 20-35

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס. קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

אילו תחומי לימוד מספקים לבוגריהם הזדמנויות תעסוקה טובות יותר? כאשר בוחנים את שיעורי התעסוקה של בעלות תארים חרדיות וחילוניות לפי תחומים, ניתן לראות שבאופן כללי שיעורי התעסוקה בקבוצות אלו גבוהים מאוד, וכמעט בכל התחומים שיעורי התעסוקה של החרדיות גבוהים יותר (לוח 3). יש שני גורמים שעשויים להסביר את הנתונים הללו: (א) בקרב בוגרות התואר החילוניות אחוז גבוה יותר ממשיכות לתארים מתקדמים, ומתעכבות בכניסה לשוק העבודה; (ב) הנשים החרדיות יוצאות לשוק העבודה בשלב מוקדם יותר בחיים, בהיותן (בדרך כלל) המפרנסות העיקריות במשפחה. כמו כן, כאמור, חלק מהבוגרות החילוניות משרתות בקבע ונחשבות כבלתי מועסקות בנתוני רשות המיסים.

בחלוקה לתחומים השונים ניתן לראות כי אצל חרדיות נרשמו שיעורי תעסוקה נמוכים יחסית בקרב בוגרות תארים במשפטים ובאמנות, וגם בקרב חילוניות שיעורי התעסוקה נמוכים יחסית בקרב בוגרות לימודי אמנות. חשוב לומר כי בכמה תחומים (רפואה, חקלאות ומדעים פיזיקליים) אין כיום מספיק בוגרות חרדיות כדי להסיק תובנות משמעותיות בהקשר התעסוקתי.

לוח 3א. אחוז בעלות התואר שהיו מועסקות לפחות חודש ב-2013 לפי תחום לימודים, נשים בגילי 25–35

חידויות	חילונית	
86%	75%	מדעי הרוח
91%	84%	עסקים ומדעי הניהול
84%	80%	מדעי החברה
92%	80%	מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב
91%	81%	הנדסה ואדריכלות
70%	75%	משפטים
90%	85%	חינוך
90%	85%	מקצועות עזר רפואיים
-	74%	חקלאות
86%	73%	מדעים ביולוגיים
91%	75%	שפות, ספרות ולימודים רגיונליים
-	76%	רפואה
-	74%	מדעים פיזיקליים
68%	64%	אמנות ואומנות שימושית

* (-) = אין מספיק תצפיות.

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

אצל הגברים ההשוואה מסובכת יותר, מכיוון שבחלק גדול מתחומי הלימוד אין מספיק בעלי תארים חרדים כדי לחשב שיעורי תעסוקה מהימנים. לוח 3ב מציג את שיעורי התעסוקה של בוגרי תואר חרדים רק בתחומים שבהם מספר הבוגרים גדול דיו (לפחות 60, וברוב המקרים מעל 100 בוגרים). בהשוואה לחילונים, בעלי תואר חרדים מתקשים למצוא עבודה בתחום המשפטים ובתחום ההנדסה והאדריכלות. לעומת זאת, ברוב התחומים האחרים – מתמטיקה ומדעי המחשב, מדעי החברה ומדעי הרוח – שיעורי התעסוקה של הבוגרים החרדים גבוהים יותר מאלו של חילונים, אולם חלק מכך נובע מהעובדה שכאמור אנשי קבע רשומים בנתוני רשות המיסים כבלתי מועסקים. התחומים שבהם שיעורי התעסוקה של אקדמאים חילונים נמוכים במיוחד הם מדעי הרוח, מדעים פיזיקליים ואמנות. כמו אצל הנשים, ייתכן שבחלק מהמקרים הדבר נובע גם מהמשך לימודים לתארים מתקדמים.

באופן כללי שיעורי התעסוקה של בעלי תואר חרדים כמעט זהים לאלו של החילונים. לצד זאת, נראה כי ריבוי בעלי התארים במשפטים בקרב החרדים מוריד את שיעור התעסוקה הממוצע שלהם. שיפור תמהיל תחומי הלימוד של הסטודנטים החרדים, ובפרט הגדלת הגיוון והקטנת חלקם היחסי של תלמידי המשפטים, עשויים בהחלט לתרום לשיפור שיעורי התעסוקה של הבוגרים.

לוח 3. אחוז בעלי התואר שהיו מועסקים לפחות חודש ב-2013 לפי תחום לימודים, גברים בגילי 25–35

חרדים	חילונים	
89%	67%	מדעי הרוח
88%	86%	עסקים ומדעי הניהול
87%	81%	מדעי החברה
83%	79%	מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב
72%	85%	הנדסה ואדריכלות
72%	77%	משפטים
-	91%	חינוך
-	88%	מקצועות עזר רפואיים
-	84%	חקלאות
-	79%	מדעים ביולוגיים
-	78%	שפות, ספרות ולימודים רגיונליים
-	74%	רפואה
-	69%	מדעים פיזיקליים
-	66%	אמנות ואומנות שימושית

* (-) = אין מספיק תצפיות.

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

האם תואר אקדמי משפר את השכר?

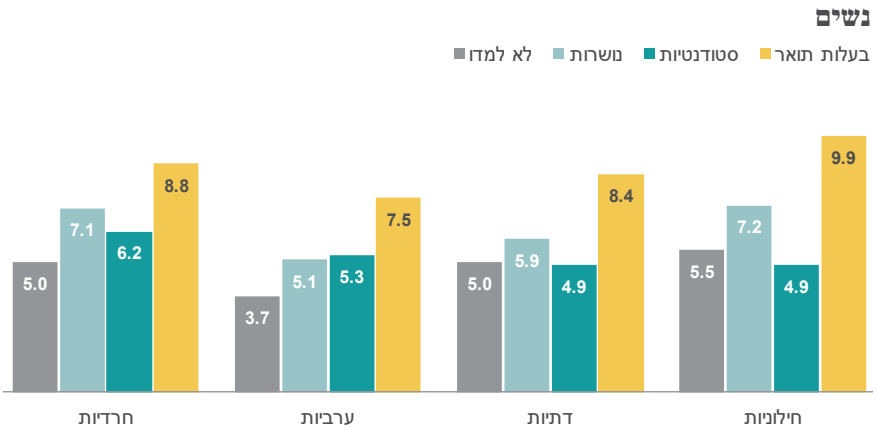
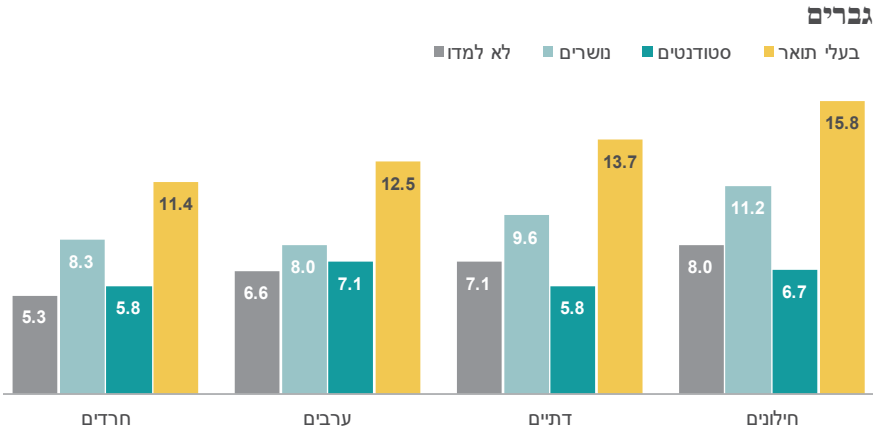
בקרב חרדים וחילונים כאחד ניכרת מאוד השפעתה החיובית של ההשכלה האקדמית על ההכנסות החודשיות, הן בקרב גברים הן בקרב נשים. בשנת 2013 עמדה ההכנסה החודשית הממוצעת (מעבודה) של גברים חרדים צעירים (גילאי 25–35) שלא למדו באקדמיה על 5,316 שקלים, לעומת 5,777 שקלים בקרב סטודנטים חרדים, 8,337 שקלים בקרב חרדים שנשרו מלימודים אקדמיים, ו-11,375 שקלים בקרב בעלי תואר אקדמי (תרשים 12). אצל נשים חרדיות שלא למדו באקדמיה עמדה ההכנסה החודשית הממוצעת מעבודה על 5,021 שקלים, לעומת 6,225 שקלים בקרב סטודנטיות חרדיות, 7,070 שקלים בקרב חרדיות שנשרו, ו-8,776 שקלים אצל בעלות תואר.

חשוב לזכור כי ממוצעים אלו משקפים גם הבדלים בהיקפי המשרה וכן במאפייניהם הבסיסיים של המועסקים. למשל, בכל המגזרים שכרם החודשי הממוצע של הנושאים גבוה משכר הסטודנטים, והדבר נובע כמובן מכך שהיקפי המשרה של הנושאים גבוהים מאלו של הסטודנטים.¹³ סביר כי היקפי המשרה של הנושאים דומים יותר לאלו של בעלי התארים, ולכן ההבדלים בין שכרן החודשי של שתי קבוצות אלו משקפים בקירוב גם את

13 נתונים לגבי מספר שעות עבודה בכל חודש אינם זמינים בקבצים המינהליים של רשות המיסים (אשר שימשו למחקר זה), ולכן אין אפשרות לחשב באמצעותם שכר שעות.

הפער בשכר השעתי. אך אין להסיק מכך שהתואר האקדמי בלבד הוא הגורם לפערים, שכן היכולת לסיים את התואר בהצלחה מעידה כי כישוריהם הראשוניים של בעלי תואר טובים מאלו של הנושאים, והדבר בא לידי ביטוי גם בסוג המשרות שהם משיגים ובשכר.

תרשים 12. שכר חודשי לפי מגזר וסטטוס אקדמי, 2013
 באלפי שקלים, מועסקים בגילי 25–35

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

כמו בנייתו של שיעורי התעסוקה, הממוצעים הפשוטים אינם מביאים בחשבון את מכלול הגורמים הרלוונטיים המשפיעים על ההכנסה, וניתוח מעמיק יותר מצריך הרצת רגרסיות. התוצאות המפורטות של הרגרסיות הללו מוצגות בלוחות נ'3א ו-נ'3ב בנספחים, ובסעיף זה יפורטו הממצאים העיקריים.

מן הניתוח עולה כי זכאות לתעודת בגרות מעלה את הכנסתם החודשית של יהודים לא-חרדים בכ-16 אחוזים; את הכנסתן של יהודיות לא-חרדיות – בכ-15 אחוזים; ואת הכנסתן של נשים חרדיות – בכ-10 אחוזים. העובדה שהשפעה על שכרן של נשים לא-חרדיות גדולה יותר עשויה לנבוע מכך שרוב הצעירות החרדיות לומדות לימודי ליבה אך אינן נייגשות לבחינות הבגרות – ולכן עבורן היעדר הבגרות אינו מעיד בהכרח על יכולת נמוכה יותר (רגב, 2016). בקרב גברים חרדים רק לאחוז אפסי יש תעודת בגרות, ואין די במספר קטן כל כך של תצפיות כדי לקבל מובהקות סטטיסטית.

בכל קבוצות האוכלוסייה יש להכנסת ההורים השפעה חיובית משמעותית על הכנסת ילדיהם, אך נראה כי אצל החרדים השפעה זו מעט חזקה יותר: עלייה של אחוז בהכנסת ההורים מעלה את הכנסת ילדיהם – גברים ונשים כאחד – ב-0.7 אחוזים. לאשכול החברתי-כלכלי של יישוב המגורים אין השפעה מובהקת על הכנסתם של צעירים חרדים, אך אצל צעירות וצעירים משאר המגזרים ההשפעה היא חיובית ומובהקת: כל עלייה של נקודה בדירוג החברתי-כלכלי מעלה את רמת השכר של הגברים בחצי אחוז, ואת שכר הנשים ב-0.9 אחוזים.

כצפוי, להשכלת ההורים יש השפעה חיובית מובהקת על הכנסת ילדיהם – והשכלת האם משפיעה במידה רבה יותר מהשכלת האב. יוצאת דופן בהקשר זה היא ההשפעה השלילית של מספר שנות הלימוד של האב על הכנסת גברים חרדים. תוצאה זו נובעת מכך שבמגזר החרדי מספר גבוה של שנות לימוד מייצג בדרך כלל תקופה ארוכה של לימודים בישיבה גבוהה ו/או כולל – ולצעירים חרדים שאבותיהם למדו בישיבה הסתברות גבוהה יותר ללמוד גם הם בישיבה, ולעבוד פחות (ראו רגב, 2017).

כיצד משפיעה ההשכלה האקדמית על הכנסתם החזויה של צעירים?

חשוב לזכור כי רמת ההשכלה וסוג ההשכלה משפיעים גם על אופן התמיינותם של העובדים לענפי תעסוקה ולמקצועות שונים. לכן, כאשר מכלילים ברגרסיה גם את ענפי התעסוקה השונים (כפי שמפורט בלוח נ'3), המקדם של השפעת התואר האקדמי על השכר אינו מייצג את מלוא ההשפעה – מכיוון שאינו כולל את השפעתו החיובית של התואר על בחירת ענפי תעסוקה רווחיים יותר. כדי לקבל מקדם המגלם בחובו גם את ההשפעה התואר על בחירת התעסוקה, יש להריץ רגרסיה נפרדת ולהשמיט ממנה את ענפי התעסוקה. תוצאות רגרסיה זו מוצגות במלואן בלוח נ'3א בנספחים, וסעיף זה יציג את עיקרי התוצאות הרלוונטיות (הנוגעות להשפעת ההשכלה האקדמית על השכר).

- הכנסתם החזויה של צעירים וצעירות אשר למדו במכינה, אך לא המשיכו ללימודי תואר, אינה שונה באופן מובהק מהכנסתם של צעירים שמעולם לא למדו במוסד אקדמי. יוצאי דופן בהקשר זה הם הגברים החרדים, שאצלם הכנסתם של הצעירים אשר למדו במכינה (ולא המשיכו לתואר) גבוהה ב-36 אחוזים מהכנסתם של אלו שמעולם לא למדו באקדמיה. תוצאה זו מחזקת את ההשערה שאצל גברים חרדים הבחירה ללמוד במכינה קדם-אקדמית מתואמת במידה רבה מאוד עם ההחלטה לעבוד בהיקף משרה גדול יותר. עם זאת, הנשירה בשלב המכינה מתואמת עם כישורים נמוכים יחסית – מה שצפוי להקטין את השכר השעתי.

- בקרב גברים חרדים שכרם החודשי של סטודנטים גבוה בכ-40 אחוזים משכרם של גברים שלא למדו לתואר, ושכרם של סטודנטים לשעבר שנשרו מהלימודים לפני סיום גבוה בכ-53.7 אחוזים. בקרב נשים חרדיות שכרן החודשי של הסטודנטיות

גבוה ב-23.6 אחוז, ושכרן של סטודנטיות לשעבר בכ-32.6 אחוז, משכרן החודשי של חרדיות שלא למדו באקדמיה. הסיבה לכך היא שהיקף המשרה הממוצע של הנושרים הוא גדול יותר.¹⁴ לעומת זאת, אצל צעירות וצעירים לא-חרדים הכנסתם החזויה של הסטודנטים (והסטודנטים לשעבר) גבוהה רק במעט (13–7 אחוזים) מהכנסתם של אלו שלא למדו מעולם לתואר. הסיבה להבדלים אלו היא, כאמור, שבמגזר החרדי ההחלטה לרכוש תואר אקדמי מתואמת עם היקף תעסוקה רחב יותר, ואילו בקרב יהודים לא-חרדים ברירת המחדל היא (בהכללה) עבודה בהיקף שעות גבוה.

- הכנסתם החזויה של צעירים בעלי תואר גבוהה בשיעור ניכר מאוד מהכנסתם החזויה של צעירים שמעולם לא למדו במסגרת אקדמית. אצל גברים חרדים עומד פער זה על 75.8 אחוזים, לעומת 36.1 אחוזים אצל גברים יהודים לא-חרדים. אצל נשים חרדיות עומד הפער על 43.7 אחוזים, ואצל יהודיות לא-חרדיות – על 35.8 אחוזים.
- כאמור, שכרם של הנושרים המועסקים גבוה מזה של הסטודנטים (בגלל היקף משרה גבוה יותר) ונמוך מזה של בעלי תואר, בשל הבדלים במשרות שהם עובדים בהן ופערים בכישורים וביכולות. לפיכך, אם רוצים להעריך בכמה אחוזים מגדיל התואר את ההכנסה החזויה של צעירים חרדים (ולא-חרדים), אפשר לחשוב על ההפרש בין המקדמים של בעלי התואר לאלו של הנושרים כגבול עליון. מההפרש עולה כי התואר לבדו (בניכוי ההחלטה לצאת לעבוד) מגדיל את ההכנסה החזויה ב-15–25 אחוזים בלבד. בהקשר זה חשוב לזכור כי אוכלוסיית המחקר היא צעירה יחסית (גילאי 34–31) וסביר להניח שבגילים מאוחרים יותר מתרחבים פערי השכר בין בעלי התארים לנושרים.

השפעת יבשת המוצא של ההורים על ההכנסה

מחקרים רבים עוסקים בפערי שכר עדתיים ומצביעים על גורמים שונים לתופעה. דעה רווחת היא כי יש פער שכר משמעותי בין יוצאי מדינות אירופה, אמריקה ואוקיאניה (להלן: אשכנזים) ובין יוצאי צפון אפריקה ואסיה (להלן: מזרחים) לטובת הראשונים. אך הנתונים מלמדים כי המציאות מורכבת יותר וחושפים כמה ממצאים מפתיעים. התוצאות המלאות של הרגרסיות מובאות בלוח נ'3א בנספחים.

יהודים לא-חרדים

גברים. בהשוואה לגברים צעירים לא-חרדים שאינם נולדה בארץ (קבוצת הבסיס ברגרסיה), הכנסתם החזויה של צעירים שאינם נולדה באסיה נמוכה בכ-2.6 אחוזים, אולם הכנסתם החזויה של צעירים שאינם נולדה בצפון אפריקה גבוהה בכ-1.9 אחוזים. כלומר, גברים צעירים מזרחים ממוצא אסייתי (בעיקר תימנים, עיראקים ופרסים) שהם דור שני בארץ צפויים להשתכר מעט פחות מצעירים שהם דור שלישי בארץ. אך גברים מזרחים ממוצא צפון אפריקאי מצד האם (דור שני בארץ) צפויים להרוויח שכר גבוה במקצת משכרם של צעירים שהם דור שלישי בארץ.

14 כאמור, נתוני השכר של רשות המיסים אינם כוללים מידע על מספר שעות עבודה ולכן הניתוח מתבצע ברמת השכר החודשי. כדי להקטין את השפעתה של סוגיה זו על התוצאות נכללו בניתוח רק עובדים אשר הועסקו 6 חודשים או יותר בשנת המס הרלוונטית (2013), ושכרם החודשי חושב כממוצע החודשי של הכנסותיהם בחודשים שעבדו בהם בלבד.

לבד מיבשות לידה אלו (אסיה וצפון אפריקה), אין הבדל מובהק בהכנסה החזויה בין צעירים שאינם נולדה ביבשת אחרת ובין בנים לילידות ישראל. גם יבשת המוצא של האב אינה בעלת חשיבות סטטיסטית בהקשר של גובה השכר: אין הבדל מובהק בהכנסה החזויה בין בנים לאבות מיבשות שונות לצעירים שאביהם נולד בישראל.

נשים. אצל נשים צעירות שאינן חרדיות התוצאה מפתיעה אף יותר. בניגוד לדעה הרווחת, דווקא נשים שאביהן נולד בצפון אפריקה משתכרות כ-2.5 אחוזים יותר מנשים שאביהן נולד בארץ. התוצאה המפתיעה מתקבלת בזכות הבקרה על משתנה השכלת האם. בקרה זו מאפשרת לנטרל את ההשפעה של תנאי פתיחה שונים עבור צעירות ממוצא שונה, ומגלה כי בהינתן שהשכלת האימהות דומה, לנשים שאביהן נולד בצפון אפריקה יש יתרון קל על נשים צעירות שאביהן נולד בישראל.

חרדים

אצל נשים חרדיות התקבלו תוצאות דומות לאלו של יהודיות שאינן חרדיות, אך הפערים היו עמוקים יותר. הכנסתן החזויה של חרדיות שאביהן נולד בצפון אפריקה גבוהה ב-7.3 אחוזים מזו של חרדיות שאביהן נולד בישראל. אצל חרדיות שאביהן נולד באמריקה או אוקיאניה המצב דווקא הפוך: הכנסתן החזויה נמוכה ב-6.3 אחוזים מזו של נשים שאביהן נולד בארץ.

הכנסתם החזויה של גברים חרדים שאביהם נולד באסיה נמוכה ב-13 אחוזים מזו של גברים שאביהם נולד בישראל, ובקרב בנים לילידי אירופה היא נמוכה ב-11 אחוזים. לעומת זאת, הכנסתם החזויה של גברים חרדים שאביהם נולד באמריקה או אוקיאניה גבוהה ב-7.8 אחוזים מזו של בנים לאב יליד ישראל. נראה אם כן כי אצל חרדים ממוצא אמריקני נטל הפרנסה המוטל על הבעל גדול יותר מאשר ביתר המגזר החרדי, ואילו הנטל על האישה קטן יותר.

השפעת הזרם על הכנסתם החזויה של צעירים חרדים. בהשוואה לצעירים חרדים (עובדים) מן הזרם החסידי, הכנסתם החזויה של צעירים מן הזרם הליטאי נמוכה יותר בכ-15.4 אחוזים, ושל צעירים מן הזרם הספרדי נמוכה ב-9.5 אחוזים. לעומת זאת, הכנסה החזויה של חסידי חב"ד גבוהה ב-14.9 אחוזים. ההבדלים בין הזרמים משקפים ככל הנראה שוני בהיקפי המשרה וגם בשכר השעתי: צעירים חסידיים עובדים בהיקף רחב מזה של הליטאים, נמוך מזה של החב"דניקים, ודומה לזה של הספרדים. לפיכך נראה כי שכרם השעתי הממוצע של החסידיים (המועסקים) גבוה מזה של הספרדים. מעניין לראות כי בניגוד לגברים החרדים, אצל הנשים החרדיות לא נמצא הבדל מובהק בהכנסתן החזויה של בנות הזרמים השונים (בהינתן שהן מועסקות) – אף שקיימים הבדלים בשיעורי התעסוקה שלהן.¹⁵

השפעתו של ענף התעסוקה על ההכנסה החזויה.¹⁶ אצל הצעירים החרדים לא נמצאו ענפים רבים שההכנסה החזויה בהם גבוהה באופן מובהק מבענף החקלאות (ששימש בסיס להשוואה) – בין השאר, מפני שמרבית העובדים החרדים מتركזים בענפים מעטים,

15 עקב מיעוט תצפיות של נשים מזרם חב"ד בקבוצת הגיל הרלוונטית (34–31) הן הושטמו מן הניתוח. הקושי בזיהוי נובע מכך שמרבית הבנות מזרם חב"ד אינן לומדות במוסדות המשתייכים למערכת החינוך החרדית.

16 לרגרסיות ולניתוח המלא ראו לוח נ'ב.

ובשאר הענפים לרוב אין די תצפיות בשביל מובהקות סטטיסטית. עם זאת, בכמה ענפים חשובים ניכר בכל זאת פער מובהק: הכנסתם החזויה של גברים חרדים המועסקים בענף המידע והתקשורת גבוהה ב-44.6 אחוזים מזו של חרדים העוסקים בחקלאות, ולעומת זאת אצל חרדים המועסקים בחינוך היא נמוכה ב-26.3 אחוזים, ובענפי שירותים אחרים היא נמוכה ב-38.7 אחוזים.

אצל נשים חרדיות המועסקות בענף אספקת חשמל וגז גבוהה ההכנסה החזויה ב-52.7 אחוזים מזו של חרדיות המועסקות בחקלאות; אצל חרדיות המועסקות באספקת מים ושירותי ביוב – ב-72.3 אחוז; אצל המועסקות במידע ותקשורת – ב-30.3 אחוזים; ובשירותים פיננסיים – 21.7 אחוזים. גם אצל צעירות וצעירים יהודים לא-חרדים הענפים שבהם ההכנסה החזויה היא הגבוהה ביותר הם מידע ותקשורת, שירותים פיננסיים, וכרייה וחציבה.

סיכום ומסקנות

הממצאים בפרק זה מראים כי בשנים האחרונות חלה עלייה מרשימה בשיעורי התעסוקה של חרדים צעירים וחרדיות צעירות, וכי בקרב חרדים נרשם השיפור הגדול ביותר מבין כלל המגזרים בשיעורי התעסוקה בתקופה זו.

העלייה בתעסוקה ניכרת בכל אחד מן הזרמים החרדיים, ובמידה הרבה ביותר בקרב נשים וגברים מן הזרם החסידי. בניגוד לדפוסי התעסוקה במגזר הכללי, אצל הגברים החרדים נרשמו שיעורי תעסוקה גבוהים יחסית דווקא בפריפריה ושיעורים נמוכים באזור המרכז. סיבה אפשרית לכך היא הגירה פנימית של זוגות צעירים חרדים, אשר המציאות הכלכלית ועליית מחירי הדיור אינן מאפשרות להם להמשיך להתגורר במרכזים הישנים והם נאלצים לחפש פתרונות דיור ופרנסה בפריפריה וביהודה ושומרון.

סיבה נוספת היא הפיזור הגיאוגרפי של הזרמים השונים. בהשוואה לזרמים החרדיים האחרים, לספרדים ולחסידי חב"ד (המאופיינים בשיעורי תעסוקה גבוהים יותר) יש גם ייצוג יתר במחוזות הפריפריה. עם זאת, הן בפריפריה הן במרכז שיעורי התעסוקה של צעירים חרדים המתגוררים בערים חרדיות הומוגניות (דוגמת ביתר עילית ומודיעין עילית) נמוכים בהרבה משיעורי התעסוקה של חרדים המתגוררים בערים מעורבות – גם כאשר בערים המעורבות מתגוררות קהילות חרדיות סגורות יחסית. לממצאים אלו עשויה להיות חשיבות בהקשר של קביעת מדיניות בנושא פתרונות דיור לאוכלוסייה החרדית הצעירה: כאשר יש לבחור בין בניית ערים חרדיות הומוגניות בפריפריה ובין בניית שכונות חרדיות בערים מעורבות – נראה כי בהיבט התעסוקתי עדיפה האפשרות השנייה.

שיעורי התעסוקה של סטודנטים חרדים דומים מאוד לאלו של חרדים בעלי תואר. משמעות הדבר היא שעבור גברים חרדים ההחלטה לצאת לעבוד, שהעדות לה היא הפנייה ללימודים אקדמיים, חשובה לא פחות מהתואר עצמו מבחינת השתלבותם בשוק העבודה. כמו כן, נראה כי בתחומי לימוד מסוימים (כגון ניהול) מוצאים הבוגרים החרדים תעסוקה בקלות יחסית, ובתחומים אחרים (כגון משפטים) הם מתקשים למצוא תעסוקה. לאור זאת, נראה כי עוד בשלבי הכניסה לאקדמיה דרושות הכוונה טובה יותר, והנגשת מידע חיוני לגבי צורכי שוק העבודה והסיכויים להשתלבות בתחומים השונים. גם הגדלת הגיוון של התחומים הנלמדים בפועל בקמפוסים החרדיים, בדגש על תחומים שיש בהם ביקוש גבוה לעובדים, יכולה לסייע להשתלבות טובה יותר של אקדמאים חרדים בשוק העבודה.

בבחינת השפעתו של הרקע החברתי-כלכלי על הסיכוי לרכוש תעודת בגרות (אשר מגדילה מאוד את הסיכוי לרכישת השכלה אקדמית) בקרב מגזרים שונים, ניכר כי ההשפעה גבוהה בהרבה בקרב ערבים: להכנסת ההורים במגזר זה יש השפעה גדולה פי ארבעה מן ההשפעה בקרב יהודים. משמעות הדבר היא ששיפור איכות ההוראה במערכת החינוך הציבורית הערבית יכול להגדיל מאוד את שיעורי הזכאות לתואר במגזר בטווח הארוך, ובכך גם את שיעורי ההשתתפות של ערבים בשוק העבודה.

בהקשר של תשואה להשכלה, נראה כי הכנסתם החודשית של מועסקים חרדים צעירים בעלי תואר גבוהה בכ-65 אחוזים במוצע מזו של מועסקים חרדים ללא רקע אקדמי – אך תוצאה זו כנראה משקפת גם היקפי משרה גבוהים יותר בקרב בעלי התואר. מעניין לציין כי בכל המגזרים הכנסתם החודשית הממוצעת של צעירים (מועסקים) אשר נשרו מלימודים אקדמיים גבוהה מזו של סטודנטים, מפני שהנושרים עובדים בהיקפי משרה גבוהים יותר. עם זאת, נראה כי ברוב המגזרים שיעורי התעסוקה של הסטודנטים מעט גבוהים מאלו של הנושרים.

מניתוח אקונומטרי של הגורמים המשפיעים על שכרם החזוי של מועסקים צעירים עולה כי בכל המגזרים יש להכנסתם של ההורים השפעה חיובית גדולה על הכנסתם החזויה של ילדיהם. בקרב יהודים לא-חרדים (גברים ונשים) יש להשכלת ההורים, ובפרט להשכלת האם, השפעה חיובית משמעותית על ההכנסה החזויה. לעומת זאת, אצל החרדים מתקיים מתאם זה רק בקרב נשים, ואילו הכנסת הגברים אינה מתואמת באופן מובהק עם השכלת הוריהם.

בכל המגזרים יש ליבשת המוצא של ההורים השפעה ניכרת על הכנסתם החזויה של ילדיהם. כאשר מביאים בחשבון את הכנסתם והשכלתם של ההורים (ובפרט את השכלת האם), מתברר כי נשים שאביהן נולד בצפון אפריקה צפויות להרוויח יותר מנשים שאביהן נולד בארץ. ממצא זה עשוי להעיד כי בהינתן שוויון הזדמנויות בהשכלה, הפערים העדתיים בשכר מצטמצמים. לעומת זאת, גברים שאימם נולדה באחת ממדינות אסיה צפויים להרוויח פחות מגברים שאימם נולדה בארץ. שלא במפתיע, גברים חרדים שאביהם נולד באמריקה צפויים להרוויח יותר מאלו שאביהם נולד בארץ, ואילו נשים חרדיות ילדות הארץ מרוויחות יותר מחרדיות אמריקניות. נתון זה מעיד על ההבדלים בין הנורמות התעסוקתיות בקרב חרדים אמריקנים לאלו שהשתרשו בישראל.

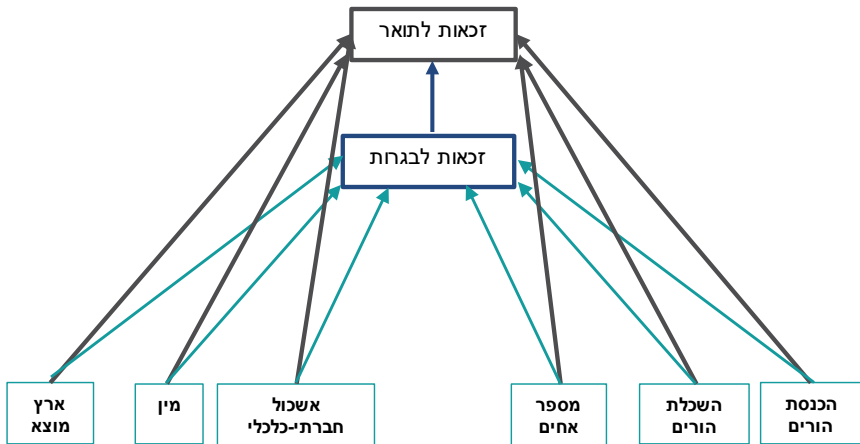
מקורות

- קובץ נתונים מינהלי שהוכן בסיוע הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, המורכב מהקבצים הבאים:
- מפקד האוכלוסין** (2008)
- מרשם האוכלוסין** (2014)
- קובץ תלמידי כיתות ח' עד י"ב** (1996–2010)
- קובץ נבחנים בבגרות בסוף כיתה י"ב** (1996–2014)
- קובץ ציוני פסיכומטרי** (1996–2014)
- קובץ תלמידי מכינות קדם-אקדמיות** (2005–2012)
- קובץ מקבלי תארים** (2000–2014)
- קובץ סטודנטים רב-שנתי** (1996–2014)
- קובץ הכנסות** עבור אוכלוסיית המחקר (2003–2013) ועבור הוריהם (1999–2013)
- רשימת בתי הספר החרדיים** בפילוח לפי זרמים (1996–2010)
- בלס, נחום ויוסי שביט (2016), "שוויון ורב-תרבותיות בחינוך הציבורי: מחשבות על ההווה והצעות לעתיד", בתוך אבי וייס (עורך), **דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2016**, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, עמ' 203–207.
- מלאך, גלעד, לי כהנר ואיתן רגב (2016), **תוכנית החומש של מל"ג-ות"ת לאוכלוסייה החרדית לשנים תשע"ב-תשע"ז: מחקר הערכה והמלצות לחומש הבא (תשע"ז- תשפ"א)**, המועצה להשכלה גבוהה.
- רגב, איתן (2013), "השכלה ותעסוקה בעולם החרדי", בתוך דן בן-דוד (עורך), **דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2013**, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, עמ' 150–111.
- רגב, איתן (2014), "לגמור את החודש: הוצאות, הכנסות וחסכון של משקי בית בישראל", בתוך דן בן-דוד (עורך), **דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2014**, עמ' 78–17.
- רגב, איתן (2016), "אתגרים בהשתלבות חרדים בלימודים אקדמיים", בתוך אבי וייס (עורך), **דוח מצב המדינה – חברה, כלכלה ומדיניות 2016**, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, עמ' 226–186.
- Becker, Gary S. (1960), *An Economic Analysis of Fertility, Demographic and Economic Change in Developed Countries*, National Bureau of Economic Research, pp. 209–231.
- Regev, Eitan (2012), "A Degree of Importance - The Influence of Academic Education on Ultra-Orthodox Employment, Wages and Fertility," Unpublished Master's Thesis, the Hebrew University of Jerusalem.
- Regev, Eitan (2017), "The Community Trap: Why Ultra-Orthodox Boys in Israel Stopped Attending High Schools," Chapter 1 in unpublished doctoral thesis, the Hebrew University of Jerusalem.

נספחים

1. רגרסיה מבנית – סיכוי לתואר בהינתן בגרות

מודל הרגרסיה המבנית

לוח נ'1 מביא את התוצאות המלאות של הרגרסיה המבנית הבודקת את ההסתברות להשיג תואר אקדמי בהינתן סטטוס הבגרות והרקע החברתי-כלכלי. לניתוח התוצאות המלא ראו סעיף 2 בפרק.

לוח נ'1. רגרסיה מבנית – הסיכוי לקבל תואר בהינתן סטטוס בגרות ורקע חברתי-כלכלי (path analysis)

משתנה מוסבר: זכאות לבגרות	חילונים	דתיים	חרדים	ערבים
הכנסה שנתית של הורים (במאות אלפי שקלים)	0.024***	0.032***	0.029***	0.085***
מס' שנות לימוד אב	0.021***	0.009***	-0.004***	0.019***
מס' שנות לימוד אם	0.024***	0.02***	0.008***	0.017***
מס' אחים	-0.016***	-0.011***	-0.009***	-0.014***
אשכול חברתי-כלכלי	0.012***	0.038***	0.034***	-0.010***
גבר	-0.122***	-0.188***	-0.103***	-0.157***
עולה ותיק	-0.049***	-0.055***	0.021***	-0.059
אבא נולד בישראל	0.015***	0.004	-0.028***	0.138***
חותך	-0.026**	0.110***	0	0.031

← המשך בעמ' הבא

ערבים	חרדים	דתיים	חילונים	משתנה מוסבר: תואר אקדמי
0.391***	0.240***	0.427***	0.478***	תעודת בגרות
0.029***	0.017***	0.025***	0.014***	הכנסה שנתית של הורים (במאות אלפי שקלים)
0.007***	0	0.009***	0.013***	מס' שנות לימוד אב
0.006***	0.005***	0.011***	0.012***	מס' שנות לימוד אם
-0.003***	-0.004***	-0.01***	-0.009***	מס' אחים
-0.005**	0.003***	0.021***	0.009***	אשכול חברתי-כלכלי
-0.082***	-0.024***	-0.078***	-0.069***	גבר
-0.048	-0.009	-0.034***	-0.059***	עולה ותיק
-0.002	-0.005*	0.002	0.008***	אבא נולד בישראל
-0.005	-0.010	-0.141***	-0.144***	חותך
0.196	0.066	0.212	0.217	var(e.bagrut)
0.102	0.045	0.167	0.164	var(e.toar)

מובהקות: * $p < 0.10$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

2. הסיכוי להיות מועסק בקרב גילאי 31–34

לוח זה מביא את התוצאות המלאות של הרגרסיה הבודקת את ההסתברות לתעסוקה בקרב בני 31–34 בפיקוח על משתנים שונים. לניתוח התוצאות המלא ראו סעיף 2.

לוח נ'2. ההסתברות להיות מועסק לפחות שישה חודשים (בשנת 2013)

גילאי 31–34

גברים

ערבים	חילונים	דתיים	חרדים	משתנה מוסבר: הועסק לפחות שישה חודשים ב-2013
0.008	0.004***	0.015***	0.014***	הכנסת ההורים (במאות אלפי ש"ח)
0.002	-0.009***	-0.003	0.014***	אשכול חברתי-כלכלי
0	0.001	-0.007***	-0.003**	מספר אחים
-0.003	-0.005***	-0.002	0.001	שנות לימוד אם
-0.001	-0.005***	-0.007***	-0.005***	שנות לימוד אב
0.005	-0.007***	0.010**	0.010**	גיל ב-2013
0.044	-0.009	0.005	-0.015	עולה ותיק
0.059	-0.005	0.001	0.001	אבא נולד בישראל
0.031**	-0.021***	-0.005	-0.070	זכאות לבגרות

← המשך בעמ' הבא

משתנה מוסבר: הועסק לפחות שישה חודשים ב-2013	חרדים	דתיים	חילונים	ערבים
סטטוס אקדמי (בהשוואה למי שמעולם לא למד לתואר)				
תואר לפני 2013	0.265***	0.176***	0.197***	0.137***
סטודנט ב-2013	0.339***	0.123***	0.148***	0.067*
נשר לפני 2013	0.269***	0.097***	0.080***	0.007
למד במכינה אך לא המשיך לתואר	0.226***	0.086***	0.075***	-0.027
זרם חרדי (ביחס לזרם החסידי)				
חב"ד	0.038			
ספרדי	0.024*			
ליטאי	-0.121***			
חותך	0.404	0.718	0.703	0.716
מס' תצפיות	11,366	9,920	38,786	9,494
Pseudo R ²	0.0354	0.0317	0.0289	0.0126

נשים

משתנה מוסבר: הועסק לפחות שישה חודשים ב-2013	חרדיות	דתיות	חילוניות	ערביות
הכנסת ההורים (במאות אלפי ש"ח)	0.046***	0	0	0.010
אשכול חברתי-כלכלי	-0.007	-0.002	-0.009***	0.016***
מספר אחים	-0.004**	0.002	-0.001	-0.006**
שנות לימוד אם	0.005*	-0.008***	-0.006***	0.003
שנות לימוד אב	0.006***	-0.002	-0.003***	0.001
גיל ב-2013	0.003	-0.004	-0.003*	0.010**
עולה ותיק	-0.094***	-0.016	-0.015**	0.083
אבא נולד בישראל	0.026**	-0.011	-0.006	0.009
זכאות לבגרות	0.030	0.048***	0.020***	0.133***

משתנה מוסבר: הועסק לפחות שישה חודשים ב-2013				
ערבים	חילונים	דתיים	חרדים	סטטוס אקדמי (בהשוואה למי שמעולם לא למד לתואר)
0.442***	0.144***	0.188***	0.181***	תואר לפני 2013
0.311***	0.105***	0.114***	0.159***	סטודנט ב-2013
0.207***	0.059***	0.049***	0.076**	נשר לפני 2013
0.227***	0.033***	0.056***	0.047	למד במכינה אך לא המשיך לתואר
			0.098***	זרם חרדי (ביחס לזרם החסידי)
			0.132***	ספרדיות
				ליטאיות
0.502	0.722	0.731	0.655	חותך
9,925	38,999	10,280	9,797	מס' תצפיות
0.1733	0.0199	0.040	0.0332	Pseudo R ²

מובהקות: * $p < 0.10$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

3. גרסיות שכר

לוח זה מביא את התוצאות המלאות של הרגרסיה הבודקת את ההשפעה של משתנים שונים על שכרם של צעירים. לניתוח התוצאות המלא ראו סעיף 2.

נוסף לפירוט בגוף הפרק, מעניין לציין כי אצל החרדים לניסיון תעסוקתי יש השפעה רבה יותר על ההכנסה החודשית מאשר אצל יהודים לא-חרדים. כל חודש נוסף של ניסיון מעלה את שכרם של גברים חרדים ב-1.1 אחוזים, אך המקדם של מספר חודשי הניסיון בריבוע אינו מובהק. משמעות הדבר היא שעבור גברים חרדים צעירים, קצב עליית השכר אינו עולה ככל שמספר חודשי הניסיון גדל. לעומת זאת אצל צעירות חרדיות ואצל צעירות וצעירים יהודים שאינם חרדים, המקדם של מספר חודשי הניסיון בריבוע הוא חיובי ומובהק (וגדול במיוחד בקרב צעירות חרדיות). משמעות הדבר היא שבשלב זה בחייהם (גיל צעיר יחסית), קצב צמיחת השכר מתגבר כשמספר חודשי הניסיון גדל. מכיוון שמשנתנה זה (ריבוע חודשי הניסיון) תופס חלק גדול מסך ההשפעה החיובית של ניסיון העבודה על גובה השכר, המקדם של מספר חודשי הניסיון (לא בריבוע) הוא אמנם חיובי אך קטן יחסית. כלומר, נוסף לאפקט החיובי של הניסיון בריבוע, כל חודש ניסיון גם מעלה את שכרן של צעירות חרדיות ב-0.3 אחוזים, ואת שכרם של צעירים וצעירות לא חרדיות ב-0.2 אחוזים.

גם לגיל יש השפעה חיובית על רמת ההכנסה (בכל הקבוצות), אך אצל גברים חרדים השפעה זו אינה מובהקת. אצל נשים חרדיות וגברים לא-חרדים מגדילה כל שנת גיל (מעבר ל-31) את ההכנסה החזויה בכ-4 אחוזים, ואצל נשים לא-חרדיות - בכ-3 אחוזים.

לוח נ'3א. רגרסיות שכר – ללא ענפי תעסוקה

יהודיות לא חרדיות	חרדיות	יהודים לא חרדים	חרדים	משתנה מוסבר: לוג הכנסה חודשית (ברוטו)
0.002**	0.004**	0.003***	0.011***	ניסיון תעסוקתי בחודשים (בין 2003 ל-2013)
0.000033***	0.000034***	0.000017***	-0.000015	ניסיון בריבוע
0.169***	0.123***	0.186***	0.019	זכאות לתעודת בגרות
0.004***	0.007***	0.008***	0.007*	לוג הכנסת הורים חודשית (ברוטו)
0.012***	0.015**	0.007***	0.006	אשכול חברתי-כלכלי
-0.010***	-0.004	-0.018***	-0.008*	מספר אחים
0.006***	0.013***	0.006***	0.007	מס' שנות לימוד אם
0.005***	0.004***	0.004***	-0.002	מס' שנות לימוד אב
0.032***	0.034***	0.041***	0.007	גיל פחות 31
-0.011	-0.072	0.037***	0.061	עולה ותיק
				סטטוס אקדמי (בהשוואה למי שמעולם לא למד לתואר)
0.358***	0.437***	0.361***	0.758***	תואר אקדמי (לפני 2013)
0.092***	0.236***	-0.007	0.401***	סטודנט ללא תואר (בשנת 2013)
0.132***	0.326***	0.112***	0.537***	נשר מלימודי תואר (לפני 2013)
0.003	0.036	0.010	0.360***	למד במכינה אך לא המשיך לתואר
				יבשת מוצא של האב (ביחס לאבות ילידי הארץ)
0.012	0.001	-0.009	-0.119*	אסיה
0.029***	0.066**	0.024**	0.050	צפון/מרכז אפריקה
0.001	0.090	-0.101	-0.118	דרום אפריקה
0.017	0.010	0.005	-0.080	אירופה
-0.071***	-0.071**	-0.001	0.113*	אמריקה/אוקיאניה
				יבשת מוצא של האם (ביחס לאימהות ילידות הארץ)
-0.005	0	-0.011	-0.015	אסיה
0.021**	0.006	0.018*	0.047	צפון/מרכז אפריקה
-0.113	-0.220	-0.025	0.325*	דרום אפריקה
0.006	0.015	-0.005	-0.011	אירופה
-0.045**	0.065**	-0.027	0.075	אמריקה/אוקיאניה

יהודיות לא-חרדיות	חרדיות	יהודים לא-חרדים	חרדים	משתנה מוסבר: לוג הכנסה חודשית (ברוטו)
				זרם חרדי (ביחס לזרם החסידי)
	0.041**		-0.158***	ליטאי
	0.023		-0.067*	ספרדי
			0.136**	חב"ד
7.747***	7.358***	8.259***	7.677***	חותך
0.2534	0.2737	0.1948	0.1623	R ²
34,726	8,199	33,428	5,525	מספר תצפיות

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

לוח נ'3ב. רגרסיית שכר – כולל ענפי תעסוקה

יהודיות לא-חרדיות	חרדיות	יהודים לא-חרדים	חרדים	משתנה מוסבר: לוג הכנסה חודשית (ברוטו)
0.002**	0.003**	0.002***	0.011***	ניסיון תעסוקתי בחודשים (בין 2003 ל-2013)
0.000027***	0.000038***	0.000016***	-0.000018	ניסיון בריבוע
0.148***	0.101***	0.162***	-0.003	זכאות לתעודת בגרות
0.003***	0.007***	0.006***	0.007**	לוג הכנסת הורים חודשית (ברוטו)
0.009***	0.009	0.005**	-0.004	אשכול חברתי-כלכלי
-0.001	0	-0.008***	-0.004	מספר אחים
0.007***	0.009***	0.007***	0.002	מס' שנות לימוד אם
0.006***	0.002**	0.007***	0.001	מס' שנות לימוד אב
0.031***	0.035***	0.042***	0.016	גיל פחות 31
-0.008	-0.069*	0.016	0.062	עולה ותיק
				סטטוס אקדמי (בהשוואה למי שמעולם לא למד לתואר)
0.352***	0.366***	0.300***	0.649***	תואר אקדמי (לפני 2013)
0.106***	0.250***	0.013	0.425***	סטודנט ללא תואר (ב-2013)
0.106***	0.243***	0.088***	0.391***	נשר מלימודי תואר (לפני 2013)
-0.009	-0.001	-0.006	0.231***	למד במכינה אך לא המשיך ללימודי תואר

יהודיות לא-חרדיות	חרדיות	יהודים לא-חרדים	חרדים	משתנה מוסבר: לוג הכנסה חודשית (ברוטו)
				יבשת מוצא של האב (ביחס לאבות ילידי הארץ)
0.006	-0.004	-0.014	-0.130*	אסיה
0.025***	0.073***	0.010	0.032	צפון/מרכז אפריקה
0.016	0.155	-0.082	-0.215	דרום אפריקה
0.008	0.007	-0.007	-0.108**	אירופה
-0.050**	-0.063**	0.021	0.078	אמריקה/אוקיאניה
				יבשת מוצא של האם (ביחס לאימהות ילידות הארץ)
-0.009	0.020	-0.026*	-0.032	אסיה
0.013	0.006	0.019*	0.026	צפון/מרכז אפריקה
-0.100	-0.242	-0.032	0.267*	דרום אפריקה
-0.001	0.010	-0.010	-0.025	אירופה
-0.025	0.059*	-0.010	0.070	אמריקה/אוקיאניה
				זרם חרדי (ביחס לזרם החסידי)
	0.021		-0.154***	ליטאי
	0.004		-0.095**	ספרדי
			0.149**	חב"ד
				ענף תעסוקה (ביחס לענף החקלאות)
1.012***		0.893***		כרייה וחציבה
0.523***	0.007	0.379***	0.225	תעשייה וחרושת
0.480***	0.527***	0.588***	0.264	אספקת חשמל גז, קיטור ומיזוג אוויר
0.473***	0.723***	0.406***	0.289	אספקת מים, שירותי ביוב, טיפול באשפה, טיהור
0.290***	0.054	0.222***	0.188	בינוי
0.263***	-0.244	0.170***	0.141	מסחר סיטוני וקמעוני
0.330***	-0.438*	0.204***	0.216	שירותי תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
0.121***	-0.186	-0.127***	-0.016	שירותי אירוח ואוכל
0.573***	0.303*	0.469***	0.446***	מידע ותקשורת
0.474***	0.217	0.277***	0.302*	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
0.341***	0.054	0.136***	0.264	פעילויות בנדל"ן

יהודיות לא-חרדיות	חרדיות	יהודים לא-חרדים	חרדים	משתנה מוסבר: לוג הכנסה חודשית (ברוטו)
0.350***	-0.047	0.275***	0.052	שירותים מקצועיים וטכניים
0.072**	-0.142	-0.116***	0.011	שירותי ניהול ותמיכה
0.310***	-0.091	0.215***	0.094	מינהל מקומי, מינהל ציבורי וביטחון
0.048	-0.202	-0.324***	-0.263*	חינוך
0.104***	-0.292*	-0.108***	-0.132	שירותי בריאות, רווחה, וסעד
0.058	-0.064	-0.091**	0.192	אמנות, בידור ופנאי
0	-0.387**	-0.208***	-0.387**	שירותים אחרים
0.714**	-	0.378***	-	ארגונים וגופים חוץ-מדינתיים
7.562	7.648	8.167	7.836	חותך
0.3325	0.3182	0.301	0.1946	R ²
34,686	6,282	33,398	4,484	מספר תצפיות

מובהקות: * $p < 0.10$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגר של בסיסי נתונים מינהליים

לוח נ'4א. התפלגות ענפי תעסוקה לפי מחוז, 2013 יהודים לא-חרדים, גילאי 25-35

סה"כ	יר"ש	מרכז	דרום	חיפה	צפון	ת"א	ירושלים	
22%	20%	22%	22%	22%	23%	24%	24%	לא הועסקו כלל ב-2013
11%	8%	13%	11%	10%	9%	13%	9%	מסחר סיטוני וקמעוני
10%	6%	8%	13%	12%	15%	6%	6%	תעשייה וחרושת
9%	7%	11%	6%	8%	6%	12%	8%	מידע ותקשורת
8%	8%	8%	5%	9%	6%	9%	8%	שירותים מקצועיים וטכניים
7%	9%	7%	9%	8%	7%	6%	8%	שירותי ניהול ותמיכה
6%	4%	6%	6%	6%	7%	7%	7%	שירותי אירוח ואוכל
5%	12%	4%	4%	4%	5%	4%	7%	חינוך
4%	6%	3%	4%	3%	5%	2%	6%	מינהל מקומי, מינהל ציבורי וביטחון
4%	4%	4%	5%	3%	3%	3%	3%	בניין
3%	2%	4%	5%	4%	3%	3%	2%	שירותי תחבורה, דואר ובלדרות
3%	2%	4%	2%	2%	2%	4%	2%	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
2%	3%	2%	2%	2%	2%	2%	3%	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	2%	אמנות, בידור ופנאי
2%	3%	2%	2%	2%	2%	2%	3%	שירותים אחרים
3%	3%	2%	4%	2%	5%	1%	2%	שאר הענפים
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	סה"כ

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים

לוח נ'4ב. התפלגות ענפי תעסוקה לפי מחוז, 2013
יהודיות לא-חרדיות, גילאי 25-35

סה"כ	יר"ש	מרכז	דרום	חיפה	צפון	ת"א	ירושלים	
17%	14%	16%	16%	16%	17%	17%	18%	לא הועסקו כלל ב-2013
11%	7%	12%	12%	11%	11%	8%	11%	מסחר סיטוני וקמעוני
6%	3%	5%	7%	7%	8%	4%	4%	תעשייה וחרושת
6%	5%	7%	5%	6%	4%	5%	8%	מידע ותקשורת
9%	6%	10%	6%	10%	7%	8%	11%	שירותים מקצועיים וטכניים
6%	4%	5%	8%	5%	6%	4%	5%	שירותי ניהול ותמיכה
5%	3%	4%	5%	4%	6%	4%	5%	שירותי אירוח ואוכל
11%	23%	11%	11%	11%	12%	14%	9%	חינוך
6%	11%	5%	6%	6%	6%	11%	5%	מינהל מקומי, מינהל ציבורי וביטחון בינוי
—	—	—	—	—	—	—	—	
2%	1%	3%	2%	2%	1%	1%	2%	שירותי תחבורה, דואר ובלדרות
5%	4%	6%	4%	4%	3%	4%	8%	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
9%	10%	8%	9%	9%	8%	11%	8%	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2%	2%	2%	1%	2%	1%	2%	2%	אמנות, בידור ופנאי
3%	4%	3%	4%	3%	3%	4%	3%	שירותים אחרים
3%	3%	3%	4%	3%	5%	3%	2%	שאר הענפים
100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	סה"כ

מקור: איתן רגב, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ מאגד של בסיסי נתונים מינהליים